FÖRSÖK

TILL

HISTORISK BESKRIFNING

ÖFVER

STADRA OCH FINNÅ BRUK.

NORA 1872.
TRYCKT HOS FRANZ PETERSSON.

Förord till den elektroniska utgåvan

Verket, som utgavs anonymt av **Johan Johansson i Noraskog** (1840-1905), tillhör Kungl. Biblioteket och har scannats där 2012. Det anpassades och OCR-tolkades för Projekt Runeberg i februari 2016 av Bert H.

Omkring år 1646 bosatte sig Kristian Johansson såsom den förste odlaren vid Greksstadra eller, som det ,nu vanligen kallas, Stadra gård. Namnet Greksstadra, som är en förkortning af det ursprungliga Grickes- eller Gregersstader, torde kunna härledas af orden Gregor, ett fordom ganska ofta förekommande mansnamn, och stad, plur. stader, ställen, samt således möjligen beteckna “Gregors ställen “ d. v. s. båtställen eller landningsplatser vid sjön Grecken. Denna härledning är så. mycket mera sannolik, som Greksåsars by, hvilken är den äldsta af alla de platser som hafva ordet “grek" i namnet, antagligen, likasom de flesta byar i Nora socken, blifvit uppkallad efter dess förste bebyggare Gregor eller Greger. Man finner ock i de äldsta nu tillgängliga handlingar från medlet af 1500-talet nästan uteslutande namnet “Gregger såsar" och förmodligen har äfven den närgränsande sjön efter Gregor erhållit namnet “Greg-gen", hvilket sedermera öfvergått till det mera lätt uttalade Grecken. Skall man nödvändigt skrifva ett ortnamn efter dess härledning och icke efter det allmänna bruket, vill det synas som orden "grek", eller “greck", såsom lika oriktiga, borde utbytas mot “greg", och namnen således heta Gregsåsar, Gregs-stadra o. s. v. — Beträffande namnet Stadra så har delta troligen uppkommit genom det numera nästan försvunna språkbruket alt förändra pluralis-ändelsen uti alla substantiver från t. ex. hästarna till “hästera", kattorna till “kattera" o. s. v., hvarigenom i stället för “staderna" (ställena) man uttalat “stadera," hvilket småningom förkortats till Stadra. V

Nybyggaren Kristian Johansson bodde vid Stadra “i tolf års tid", hvarefter han afyttrade lägenheten och inköpte en hemmanslott i Skärhyttan, der han ännu fanns boende

«omkring 1680. Såsom betecknande för den tidens skrifsiitt i fråga om köpeafhandlingar samt med köp förenade vilkor, skall måhända ett utdrag af det äldsta köpebrefvet å "torpet" Stadra, dateradt den 19 Mars 1658, icke sakna intresse:

“lag Vndertechnat Bekienner och med detta mitt öppne Brelfvvilterligitgiör, at iagh af en frij willie och berådde mode, med min Hustru iaa och Samtycke halver Opdragit och försålt till Anders Hindrichson vid Heliefors mit Torp Grykes Stader be-nemd, det iagh af ör och rör optagit och bebygt hafvver, ined alla der till hörige, och her eliter tillwinnande lägenheter i wåto och torro, hus och der till liggiande wretar, som iagh här till häfdat hafvver

intet undantagandes. Her Eniot-hafvver mehr-be:te Anders Hindrichson efter min och min hustrus begieran gifvvit och ehrlagt till migh effter Richligt Slut och Xiöp Tjugu rd:r In Spetia, el:r 80 D=r Koppmit såsom och min hustru till förbättringh gifvvit och förährat Sex ahl:r godt Hollans frijss lVi ahhr grönt rast IV2 ahl:r Benkvvelfid V2 t:a Rågh, dermed iag och min hustru full-koraligen nöjde äro, hvvilka penningar och Pertzedler iag tillfullo Nöie det minsta med det största opborit och bekommit hafvver," — — — — — — — — —

Samme Anders Ilindersson köpte vidare den 19 November samma år af Erik Månsson hans "Torp på Grecks skogh, emellan Lars Simonssons Hytta och Grickes Stader beläget, Jär-petorp benämnd, hvilket Torp min K. Hustrus förre nu mehra hoos Gud Sahl. Man af öör och röör uptagit och Possiderat hafwer för Tjugufyra dahl:r Sölfm:t ellrr 16 rd:r och föräh— ring till min hustru Sex ahl:r fries," — — — — —

Enligt hvad Bergskollegii resolution af den 25 Okt. 1659 augifver, hade Anders Ilindersson tillkännagifvit hos kollegium, hurusom han hade tillhandlat sig tvänne torp med dess egor e-mellan Kerfvingeborn och Greksåsar, hvårföre han ödmjukligen anhöll, att som derstädes skulle vara god lägenhet både till skog och ström, det måtte honom meddelas tillstånd och privilegium att uppbygga en hammare; och ehuru så väl "häradz- som bergmestaren" attesterat det ingen kunde genom samma hammarbyggnad “præjudiceras", ville kollegium dock draga i betänkande att meddela det begärda tillståndet, emedan "det uthi en bergzlagh är belägit." Likväl och på det samma lägenhet icke måtte blifva obrukad, ville kollegium “på Kongl. Maij:ts och Embetes Wägnar honom förunna dersam,mastes et Ränne-värcke inrätta och det sedan, (oj; sigh och sine=.A.rfvingar Omo-lesterat drifwa, bruka och behålla;" dock förbjöds sökanden "wijd detta privilegii förlust", att något annat än "Rännevärcke"*) inrätta derstädes, och på det han sin använda bekostnad någor-ledes skulle tillgodonjuta, förunnades honom sex. års frihet från alla afgifter för hvad som under denna tid kunde tillverkas, hvarjemte medgafs, att han likasom andre bruksförvaltare och bergsmän, för sitt "nödtorftige" bruksfolk skulle åtnjuta frihet från utskrifning, "med hvad mera bergsprivilegierne i sig sjelfva förmå och innehålla."

Härmed var grunden således lagd till bruksanläggningen vid Finnån.**) Rörande brukets tidigare öden torde här för-tjena att i hnfvudsak återgifvas hvad en sednare egare till detsamma, rådmannen Joh. Petre i Nora, uti infordradt yttrande af Konung Karl XI:s reduktionskommission, säger derom: — —

Anders Hindersson var alltså hammarns förste fundator, och uppbygde densamma med största besvär och omkostnad i en afsides belägen och obeqväm ort uti ödemarken, dit ingen kunde resa om sommaren till lands frän stora landsvägen för mossar, insjöar och berg, ej eller någon körning kunde göras.

Rännverkssmide (Zefrenfeuer arbeit) kallades vid stångjernslillverkning den arbetsmetod, hvarigenoin smidigt jern erhölls direkte i öppen härd af dertill passande malmer. Grunden till detta sannolikt mycket enkla och ofullkomliga tillverk— ningssätt låg deruti, att alla godartade malmer, d. v. s. sådana som icke föra svaf-vel eller fosfor, och i synnerhet åtskilliga rika jord- och myrmalmer, som vanligen innehålla mer eller mindre kalk, äga den egenskapen all vid måttlig smälthetta “fär-ska“ tillsammans eller reduceras till smidighet, dä de deremot vid högre grad af hetta i höga masugnar gå till smältning och i flytande form förvandlas till tackjern. Af dylika godartade malmer erhölls vid rännverkssmide smidbart jern endast genom nedsmältning på dertill inrättade härdar, som voro inslagna med mycket stybbe. Vid sådant smide riktades smedens arbetsskicklighet särskildt derpå, att i den mån jernet “färskade11 få detsamma förenadt i en smälta, samt att dervid noga tillse det slaggen hölls i qvickt och flytande tillstånd och i rättan tid urtappades. Så snart smältan var färdig lades den under räckhammaren. , • -

**) Att dét nya hruket. erhöll namnet F innån är förmodligen att tillskrifva den omständigheten, att brukets anläggare Anders Hindersson varit.fin ne. Troligen var lian en bland dem som inflyttade till Hellefors vid silfvergrufvornas första upptagande. Efter försäljningen af det nyanlagda bruket år 1666 synes Anders Hinders-son halva bosatt sig -i Nora stad. der han $edermera blef rådman, och ännu lefde år 1678.— s —

1 följd af Bergskollegii liilstandsresolution, och till verkets drift bestämdes genom Häradsrättens dom den 12 Juni 1661, alt Anders Hindersson skulle tilldelas nödtorftig skog närmast omkring hammaren, hvilken skogsdelning förrättades af bergmästaren Knut Larsson och befallningsmannen Arvid Bergtsson med biträde af 7

nämndemän den 25 och 26 Augusti påföljande är, hvarefter protokollet deröfver blef infört i rättens dombok och sladfäsjadt den 9 Oktober 1665. 1 anseende till de stora omkostnader

And. Hindersson användt till verkets uppbyggande, fördjupade han sig i skuld och befarade att blifva ruinerad, hvarföre han nödgades “cedera sin rätt till bemälte hammar“ med alla derunder lydande lägenheter, och det “uppdraga® till handelsmannen Alexander Buehan i Stockholm för 3,200 daler silfvermynt, enligt köpebref dateradt Arboga den 14 Febr. 1666, hvarå köparen fick “häradsfästebref® d. 30 Jan. 1668. På Buchans begäran, och efter derom af landshöfdingen Abraham Leijonhuf-vud utfärdad befallning verkställdes af bergmästaren Knut Larsson med nämndens biträde den 16 September 1667 ytterligare skogsafvittring till brukets behof. Dervid undanskiftades likväl så mycket skog, som en fjerdedels torpare å nybygget Greksnäs “till vedebrand och gierdefångh kan betarfwa. “ Den här-öfver upprättade handlingen blef i häradsprotokollet “insatt och konfirmerad® den 12 Juni 1668. Buchan sålde härefter hammaren med dess tillhörigheter till bankokommissarien Niklas Keder i Stockholm “för 11,000 daler kopparmynt och 50 rdr in specie till ähreskänk®, enligt köpebref den 14 Mars 1669, hvarå Keder erhöll “häradsfästebref® den 16 Juni 1671. “När nu Kie-der*) råkade uthi Ensligheet och Sorgeligit tillstånd, iembwähl

*) Niklas Keder var född i Siockholm den 3 December 1612; handlande derstSdes; utsedd till kommissarie iör borgareståndet i Rikets Ständers bank 1668; afsked derifrån 1673; afled den 14 Juli 1679. Han gjorde kronan ansenliga försträckningar. Gift 1) dea 24 Juni 1656 med Lvkretia Peters i hennes andra gifte, född den 14 Mars 1629 i Bremen; död i Stockholm den 9 December 1670 och be-grafven i Maria kyrka. Dotter af borgaren i Bremen Baltzar Peters samt enka efter Vilhelm Bellier, med hvilken hon blef gift Sr 1654. 2) den 31 December 1671 med •och dhenne Egendomen hans Omyndige små Barn af möderne, lagh och Ordenleligen anslagne voro, Altså liafvve dess Consli-tuerade målzraän, med fadrens willie och consens migh updragit och Sålt bem:te hammarwärck, med alla dherunder Sorterande lägenheeter för 12,000 D:roKpp:t med 50 rd:rs ähreskänk.“ enligt köpebref den 25 Sept. 1677, och förmyndarne Lars Bengtsson och Walentin Toutins qvittens å köpeskillingen den 22 Okt. samma år. “Dhessutan hafwer iagh öfwer betalt till h:r Kieder 1919 D:r 19 1/2 öre kopprmt, och derföre af Kieder aldrigh någon Satisfaction kunde elirnå, förmedelst hans döde-lige frånfälle, och at etfter honom intet in bonis fans, kåstar altså bem:te Bruk migh en stoor och ansehnlig Summa penningar, hwarpå iagh eftter laga medfart och 3 åhrs förlåp ehrhölt tingzRättens fasta 1680 d. 30 Septembr.u

Rådmannen Petre slutar sin skrift till reduktionskommissionen ungefärligen sålunda: Och har jag (Gudilof) väl och

roligen, till Kongl. Maj:ts och Kronans intresse, bemälte bruk och dess underlydande lägenheter drifvit och brukat, och derföre stora och ansenliga utlagor och kontributioner utlagt, och 1683 jemväl påförts dubbel hammarskatt med4skepp:d stång-

jern årligen.------Häraf synes klarligen, att ifrågavarande bruk

är anlagdt med “Bergs-Collegii consens och sedermehra med des Nödige Confirmation försedd och nu bona fide et Summo cum onere. “ Genom laga fång och med stor kostnad kommen i mine, som är 4:de mans, händer, af mig och mina företrädare i 26 års tid roligen, oqvaldt och oklandradt, “possiderat,“ brukadt och häfdadt: ty letver jag i den otvifvelaktiga tanka att hädanefter som hittills njuta mitt laga fång och privilegium . till godo. —

Katarina Törne, också i hennes andra gifte, född den 18 Mars 1654 i Stockholm; död den 27 Augusti 1675. Dotter af politiseborgmästaren i Stockholm Hans Olofsson Törne med hans 2:dra hustru Ingrid Karlsdotter Ekenbom i hennes 2:dra gifte, enka efter rådmannen Albrekt Funck i nämnde stad. (Anrep, Adelns ättartaflor.)Då kommissionen, enligt, dess protokoll af den 13 December 1684, medgifver sig tillf orene icke hafva funnit någon gravation “uppå ett bruk Finåhn i Nohra socken “, ehuru kommissionen till desto större säkerhet anbefallt ransaknings anställande i orten, och landshöfdingen Gustaf Lilliecrona i skrifvelse af den 20 förutgångna Oktober förmält, att på sjelfva hammaren icke lärer kunna klandras, men att de bada torpen “Staderne och Järpetorp* varit brukade som oskattlagde, hvarom anhängiggjord rättegång låg under Lagmansrätlens pröfning, så förklarade kommissionen, att någon “gravation* på bruket icke fanns och att till följd deraf den af rådmannen

Petre hos Kongl, Maj:t begärda konfirmationen å bruksanläggningen vore öfverflödig.

Å denna kommissionens resolution skall konung Karl XI egenhändigt hafva skrifvit orden “förbliftr derwed“, enligt ett af A. S. Enerooth utfärdadt intyg.

Etter denna lilla utflykt fram i tiden återgå vi till brukets första egare och finna då, att nästan samtidigt med And. Hinderssons försäljning af bruket, hade köp af-slutats med Sven Larsson om hans torp Hammarhult för 431/3 daler, med Bengt Olofsson om ett torp, äfven i Hammarhult för 262/3 daler, och med Erik Svensson om torpet Bastekullen eller Enknäs för 262/3 daler, allt silfvermynt, hvilka torp, “af nyo uptagne och på hemmanens Enskijlte ägor belägne med Hus och Rögn:r in om hank och stöör intet undantagandes*, synas hafva blifvit försålda med anledning af uppkommen tvist om jordegarerätten och, som orden lyda, “till afbetalningh för till oss gjord försträchning. “ Brefvet härom är dateradt “Gry-kes Stader d. 8 Junii 1666.“

Det köpebref, som af And. Hindersson samma år ut- • färdades till Alex. Buchan, upplåter ”min hammar frij och färdig med Tvänne Häler och all redskap der till hörer uti Finn-åhn bygt — — — till rennewerk, såsom och allan den skogh och Marek, Sjöhr och Ström, Håldamber innom Råå och rör iNohra Socken belägne — — ______ me(j sju Torp uthi

Huus och Jord, intet undantagandes det fast är, delss Gammalt, delss uthaf nyo uptagit, som äro Greck-Stadier etf, Jerpetorp ett, Baggetorp ett, Hammarhulter tree, Söder ifrån Hammarn et torp, såsom ock min rätt och Rättighet uthi fyra Grufwor, som äro den Norra Grufwan wijd Bijrcksbergh den iag allena äger, och med min Omkoslnadt uptagit hafwer, Jtem V32dehl uthi all— menning-Grufwan wed Nyberg Jtem V32 uthi Kuhll el:r Knut-grufwan såsom och en fierdedehl uthi Böries Berggrufwan, alle desse Egor med dess Adpertinentier", — — — — — — —

Nästan samma ordalag begagnas äfven i det första kö-pebrefvet A. Buchan utfärdade den 23 September 1668 å Finnans hammare till N. Keder, uti hvilket bref köpeskillingen finnes bestämd till *‘13,000 daler kopparmynt och 100 rdr in specie min k. hustru till en äreskänk. “ Det andra brefvet å samma hammare, som af Petre i hans ofvan om förmälda skrift finnes åberopadt, och som är dateradt den 14 Mars 1669 antyder, att det första köpet "sedermehra oss emellan för serdeles Orsaker är modererat till 11,000 daler Kopp:t och 50 rdr in specie", hvilket sednare belopp vid köpets lagfarande skulle tjena till efterrättelse, utan förändring af det första brefvets bestämmelser i öfrigt. Ätven det köpebref, som af Keder och hans barns förmyndare utfärdades till Petre, är affättadt ungefärligen lika med det ofvan citerade.

Samma år, eller 1666, som Buchan blef egare af bruket, ingick han till Bergskollegium med anhållan att få till smi-det använda tackjern, emedan med ränneverk icke allenast konsumerades mera kol, utan arbetet vore ock förlustbringande der-igenom att i orten saknades duglig malm till sådant smide, hvilket förhållande kunde leda till sökandens ruin. Ehuru kollegiet synes hafva hyst betäuklighet att bifalla Buchans anhållan, bjef dock, med anledning af vederbörande embetsmäns intygderom, att Finna hammaren icke det ringaste skulle lända bergslagen till förfång, ansökningen bifallen genom resolutionen af den 12 Oktober nyssnämnda år.

Redan 1678, eller flere år före reduktions-kommissionens undersöknings åtgärder med Finnå hammare, hade densamma varit föremål för ransakning af bergs-assessoren Johan Utter-clou och bergmästaren Erik Snack, i ändamål att utröna brukets beskaffenhet och i hvad afseende det kunde blifvit skadligt för bergslagen. Protokollet häröfver, fördt dels vid bergs-ting i Nora den 28 Januari och dels vid besigtning å stället den 12 och 13 Augusti nyssberörda år, innehåller, utom hvad i det föregående redan blifvit vidrördt, äfven åtskilligt om kringliggande hyttelags bemödande alt fä disponera den till hammarverket upplåtne skogs-allmänningen. Sålunda finnes uppgifvet, att så snart hyttelagen förnummo att rådmannen Petre blifvit e-gare af bruket, Jiade Ferfhytte, Moshytte, Ringshytte, Holmshytte och Asjöhytte (Ashylfe) hyttelag inkommit till bergmästaren med en skrift, hvari framställdes de påståenden, att så mycken skog vore bruket tilldelt att hela bergslageu deraf lede intrång, och att bruksegaren icke mäktade sjelf uppbruka denna skog, hvar-före densamma linge ruttna bort. Hyttelagen fordrade derföre att skogen borde dem tilldelas, isynnerhet som de sjelfva ledo af skogsbrist. Derjemte framställde äfven Klacka grufvelag anspråk på rättighet till timmerfångst å hammarskogen, emedan de omkring

grufvan belägne hemmanen saknade tjenligt storvirke till grufvebyggnader. Sedan synerätten endast ålagt bruksegaren att genom edsvuren landtmätare låta atfatta skogsallmänningen, som ock samma år blifvit verkstäldt af landtmätaren G. Thoring, öfverlemnades saken till Bergskollegii afgörande. Uti sin, med anledning deraf, den 22 Oktober 1678 afgifna resolution förklarade Bergskollegium, det berörde Finnåhammar skulle blifva bestående under samma rätt och vilkor som andra uti bergslagen belägna hamrar, hvarigenom rättigheten till allmänningen bi-behölls oförändrad, endast med de undanlag Klacka grufvelag tillerkändes, och hvartill vi framdeles skola återkomma.

Såsom synnerligen upplysande i afseende på det sätt hvarigenom den tiden mångenstädes befintliga öde skogstrakter blefvo begagnade af den förstkommande, meddelas här ett af brukets grundläggare, rådmannen Anders Hindersson i Nora ut-färdadt intyg öfver Finnå-allmänningens tillstånd och dess begagnande under tiden närmast före brukets anläggning. Handlingen som ålergifves ordagrannt, endast med någon förändring i stafningssältet, lyder sålunda:

“Efier såsom seigneur Jean Petre anmodat mig undertecknad om en sannfärdig relation hurulunda Allmänningen, som nu ligger under Finnåns hammar, i forrige tider varit beskaffad, så kan jag denna s:r Petres rättmätiga begäran ej underlåta, utan honom härmed villfara. Så vida som den mig på 34 års tid kunnig är, så hafver denna kronones allmänning af ålder varit ofruktsam, att hvarken Gud eller kronan deraf någon nytta haft, allenast någre personer på näst om liggande hyttor haft der sitt fiske och skytteri höst och vår, som är först Moshyttan och Kåfallet, som haft sina fiskeryor der som hammaren nu står, emellan lilla och stora Grecken, hvilka Kärallsboer för sitt fiske och skytteris skull rest öfver 2:ne hyttelag och skogar, på den norra sidan Moshyttan och Tidemanshyttan och på den östra sidan om hammaren Holmshyttan, in uppå denne fjerran aflägse allmänning, och af detta tillfället in uppå Näset, der som kronotorparen nu bor och i nejden deromkring, der som lägenhet varit, nederhuggit stora hult till svedjefall, dem brändi, sått, skurit och rågen om vintertid hemfört, men sjelfva skogen eller veden en del kolat och brändt, och mesta och största delen af den största och grölsta skogen ligger förmultnad, och aldrig skulle kunna utvisas der en kolbotten, som de hafva kolat på, så att det kommit Gud och kronan till någon nytta, utan bemälte Kåfallsboers kolbottnar finnas på Moshytte ut-målsskog östernorr om Rägrecken, vid den store mossen, men icke inpå sjelfva ham-marskogen, dock således igenom detta deras fiske, skytteri och fallbrännande är denne allmänningens vedskog esomoftast förderfvad, efter ingen sig derom vårdat, förrän som skogselden anträffat nästomkring liggande hylteskogar, då de sig ombeflitat den förhindra och dämpa med största möda och besvär. Pä södra sidan om hammaren sträcker sig Grickesåseskogen emot Staderna, hvilka också i fordna tider försvarat allmänningen, halfvägs emellan Staderna och hammaren så till lands som strand uppå båda sidor, öster och vester om sjön stora Grecken, och hafve de utmed landsvägen, haft sina kolbottnar inemot Staderna, dem de också på skogsafviltringen njutit till godo. På vestra sidan om Staderna, något uppå skogen, hafva Skärhytte bergsmän försvarat allmänningen, hvarest också någon skog ligger förruttnad, — längst uppå Grickesskog hafva finnar ifrån Domvik i Grythytte socken haft sina fall, dels kolat och brändt och dels ligger förruttnndt, som nogsamt röntes uti salig hr Karl Bondes och sal. Krister Bondes tid, då landsvägarna gjordes, att ingen kunde komma lärdandes der fram för skog- och vin d fälls b rä ta r, som alla menniskor veta att berätta som då arbetade uppå vägen, och ligger ännu till nedermål mycken skog förruttnad; men nu på 18 års tid sedan so n Finnåns ränneverkshammar blef bygder, en stordel af berörda vindskog uppbuggen ocb till brukets fortdrifvande jemte den andra uppkolad, hvaraf Hans Kongl. Maj:t och kronan nu sedermera haft sin årliga skatt och afgift, så af hammaren som af bruksfolket, så väl som af den skattlagde torparen på samma allmänning, som intet varit för detta. Sålunda vara passerat med of-vanberörda allmänning i förtiden, hafver jag sjelf en del erfarit och det öfriga bafva gamla, trovärdiga män, som änuu lefva, för mig berättat. Nora den 16 Juli anno 167$. Anders Hin drichson."

Knapt hade Finna bruk undgått de faror hvarmed så väl de omkringliggande hyttorna som reduktionskommissionen hotade, innan nya svårigheter för detsamma uppstodo. Genom Kongl. Maj:ts befallning, att “till angelägnare verkens samt blåsningar-nes conservation och formering^, de inom bergslagerne belägna hammarverken skulle etter hand flyttas till andra beqvämliga orter, der hyttorne icke ledo intrång af

deras anläggning, syntes nemligen faran för brukets fortfarande tillvaro ganska stor. Men sedan vederbörande inhemtat närmare kännedom om de inom bergslagen belägna bruken, blef befallningen så till vida lindrad, alt de bruk, som af egna lägenheter kunde bestå och ej hindrade eller “prejudicerade” blåsningarne, skulle bibehållas vid sina dåvarande lägen, dock med förbehåll af vissa inskränkningar. Bergskollegii resolution ”öfver Finåhns hammar med twå härdar“ af den 1 Juni 1689 föreskri fver i detta afseende, att som denna hammar ligger ytterst i socknen åt Grythytte sidan, och dertill blifvit anslagen en allmänning som kollegium tillförene funnit kunna undvaras för blåsningarne och grufvorne, allenast de der-städes befintlige stora trän och gröfre virke blefvo förbehållna till Klacka grufva och konst, för hvilken allmänning “possessoren“ borde gifva årlig afgift till kronan; och då vidare omkringliggande hyttor kunde betjenas genom tackjernsförsäljning till hammaren, och derigenom undvika tidsutdrägt och besvärlig frakt till Nora stad, så fann kollegium fördenskull skäligt medgifva Finnå hammarens fortfarande bestånd, med rättighet för egaren, att densamma vid behof reparera, “allenast dhet intet skiedde till större bruk.” Dock förpligtades bruksegaren 1) atl drifva hammaren med berörde allmännings skog allena och ej köpakol ur bergslagen; 2) att ej några lägenheter af henmian, skog och mark m. m., som med kol och andra nödvändigheter hlifvit, underlagda denna hammare, finge på något sätt och under hvad namn det vara måtte deri från skiljas, utan allt framgent “inseparable“ derunder förblifva; och 3) att egaren skulle vara alldeles förbjudet, att för annan persons räkning utsmida tackjern med egna eller köpekol, eller att tillåta någon främmande att föra tackjern till hammaren och derstädes utsmida, eftersom bäggedera räknades för halfsmide. Om bruksegaren dristade sig att handla häremot,' skulle han böta första gången 50 daler silfverraynt, andra gången dubbelt och tredje gången blif-va bruksbyggnaden med dess privilegier förlustig.

Efter hållen undersökning å de till bruket hörande skogar blef den årliga afkastningen deraf beräknad till 400 stafrum ved eller 600 läster kol om 12 tunnor, och rekognitionsafgiffen derför bestämd till 25 daler silfvermynt genom Bergskollegii resolution den 20 December 1690.

Rådmannen Johan Petre sålde den nyanlagda bruksegendomen den 25 Maj 1698 till sin kusin, rådmannen Welam Petre i Arboga för en köpeskilling af 27,000 daler kopparmynt, hvilken köpeskilling, enligt hvad en särskild förbindelse utvisar, i verkligheten utgjorde blott 25,000 daler, tillika med en “äre-skänk“ af 70 rdr specie. Under denna egares hand blef Greks-stadra med Järpe- eller Hjerpnästorp skattlagdt den 22 September 1703 till ^ mantal med 20 lispund 15 skålpund tackjern i så kallad jordeboksränta. Vid denna skattläggning blef dock icke det nya hemmanet tilldeladt något bestämdt skogs-utmål.

Welam eller Wilhplm Petre förvärfvade till bruket hälften af JL hemman Löfnäs i Grythvtte socken. Detta \ hemman hade redan den 24 Mars 1673 blifvit köpt till skatte af då varande åboen Bertil Pälsson, hvars förfäder före honom besulit detsamma och drifvit bergsbruk. Sedan nämnde Bertil Pålssocsarfvingar, Zakris Berlilsson och Per Persson, “kommit sä af sig,“ atl de ej mäklade fortsätta bergsbruket, förnämligast af den orsak, alt de ej hade någon tillgång på malm, då de grufvor, i hvilka de haft sina brytningar, dels gått ut, dels ock varit sä oartade och rödbräekte att malmen ej med nytta kunnat brukas, såldes skatterättigheten till hemmanet den 27 Mars 1702 till dåvarande landssekreteraren, sedermera bergmästaren Erik Stockenström för 600 daler kopparmynt. (Uti ett undersökningsprotokoll af den 14 Augusti 1730 säges Löfnäsåboernes gamla hytta varit belägen vid Tvärån, nära Svartelfven, och lärer stommen deraf dä ännu varit synlig, ehuru “till alla delar ruinerad och nedfallen, samt i den nedrasade muren björkträn uppvä\le“. Åboerne hade berättat atl hyttan ej varit i gång på vid pass 40 års tid.) Stockenström synes hafva haft för afsigt att anlägga ett stångjernsbruk på ungefär samma ställe i Tvärån, hvarest dåmera aflidna fru Sigrid Ekehjelm erhållit privilegium att anlägga ny masugn, men genom uppkommen tvist med Stadra bruk om bättre rätt till erforderligt skogsfäng, kom denna plan icke till utförande. Denna t\ist torde hafva varit orsaken till att Stockenström den 24 Januari 1703 försålde till W. Petre hälften af de rättigheter till Löfnäs i hemman honom tillkom genom det föregående året afslutade köpet med åboerne, hvilka dock fortfarande fingo bebo hemmanet med vilkor, att utgöra kolningsarbeten till egarne, emot ett bestämdt pris af 3 daler kopparmynt pr stig. Någon köpeskilling finnes icke utsatt uti Stockenströms till Petre gjorda öfverlåtelse, men det är öfverenskomraet att densamma skulle drabba bägge till lika belopp, utan afseende på de köp eller förpantningar som hvar-dera köparen derförinnan af åboerne kunnat erhålla. Huru stor den köpeskilling således

varit, som Stadra bruksegare ursprungligen betalt för sitt ^ hemman i Löfnäs har icke kunnat utrönas, men att den icke varit så obetydlig, som en sägen från denna tid omförmäler, är dock säkert. Man vet nemligen att berätta omdenna Iransaktion, aU Stadra bruk betalt for Löfnäs egendomen endast en kanna bränvin och en rulle tobak. Måhända utgjorde denna traktering den vid köpslut vanliga “köpskålen. “ — Wilhelm Petre undfick emellertid Grythytte häradsrätts stadfä-stelse- eller fastebref å sitt köp den 19 Juni 1705.

Huru länge Stadra och Finna bruk varit i Wilhelm Pe-tres ego kan ej med säkerhet bestämmas. Hans dödsår torde varit omkring 1710, hvareffer bruket öfvergick till hans arf-vingar, af hvilka häradshöfdingen Karl von Christierson, som med sin hustru Regina Petre ärfde £-, omkring år 1716 öf-verlog disponentbefattningen öfver det hela. Denne v. Christierson hade redan den 31 Januari 1711 af sin broder brukspatronen Joakim Christiernin, mot afstående af sina i arf tillfallna andelar i Ramnäs bruk, Westsura m. fl. lägenheter, tillbytt sig £ i Stadra och Finnå bruk. Vidare har samme Christierson den 14 Augusti 1723 “inbördaf“ efter sina framlidna svågrar, brukspatronen Robert Petre och kaptenen Erik Petre, enligt emellan arfvingarne träffad öfverenskommelse, i bruket för 4,000 daler kopparmynt. Påföljande året eller den 17 Oktober 1724, inköpte v. Christierson af kaptenen Johan Rattenborg hans hustrus Wendla K. Petres ärfda i i bruket frö

8,000 daler kopparmynt, hvarigenom v. Christierson sålunda var egare till j bruket. Af det ötriga egdes då y5y af en annan svåger, rådman Huss i Arboga, gift med Anna Maria Pe-tre, som ärft i efter sin ' fader W. Petre och bördat det öf-riga eller T1y medarfva efter svågern Robert Petre. Dessa försåldes sedermera af enkefru A. M. Petre den 25 Juni 1731 till v. Christierson för 15,000 daler kopparmynt och en äre-skänk af 300 daler. Återstoden eller ^ i bruket egdes af Kristina Katarina Nordenfelt, som uppgifves hafva ärft densamma efter sin fader ötverkorarnissarien Johan Nordenfelt, och varit först gift med assessor Samuel Nordenhjelm i Örebro och sedermera med landssekreteraren Lars Holmer derstädes, hvilkensednare den 7 Oktober 1734 försålde sin och sin hustrus ifrågavarande till häradshöfdinjren Lorents Stockenström för 40,000 daler kopprrat och “20 dukaler in specie“ till äreskänk. Ge-

nom köpebref dateradt Arboga den 19 Maj 1744 försålde brukspatronen Salomon Stockenslröm sedermera å egna och sina syskons vägnar samma ^ till häradshöfdingen dåmera assessor v. Christierson för 34,000 daler kopparmynt, hvadan v. Christi— erson nu således blef ensam egare till hela bruket. Han

egde derjemte hälften i Norrhammars bruk med 3 härdar, beläget i Schedvi socken och numera tillhörigt Karmans-bo -verken.

De biografiska uppgifter som kunnat hopsamlas rörande åtskilliga af de här ofvan antecknade egare äro i korthet följande:

(Slägten Petre härstammar från staden Montrois i Skottland, der Georg Petre var' borgmästare och gift med Regina Edmonston. Af deras 3 söner Georg, Vilhelm och Robert nedsatte sig de båda förstnämnda i Stockholm och den yngre Georg Petres söner Jakob och Robert Petre junior flyttade sedermera till Arboga.

Den äldre brodern Jakob Georgsson Petre, handlande och 1680 rådman i sistnämnda stad, var fader till rådmannen i Nora Johan Petre, som, utom Stadra och Finnå bruk, jemväl egt Bröstorps-hainmaren med 3 skeppunds hammarskatt och der-till hörande bemmansdelar i Bröstorp och Skymhyttan samt under förpantningsrätt innehaft den kronan då tillhöriga s. k. Kungshammaren. Så väl Bröstorps- som Kungshammaren förvärfvades derefter till Hammarby bruk.

Den yngre brodern Robert Georgsson Petre, hgpdlande och bruksegare, var gift med Margareta Höjer, enda dotter till borgmästaren i Arboga Lorents Höjer (från 1634 till 1643, då han afsade sig einbetet) och hade i sitt äktenskap 13 barn, deraf 6 söner och 7 döttrar. Äldste sonen Vilhelm. Petre, borgare i Arboga och e-gare till Stadra och Finnå bruk från 1698 till omkring år 1710, hade i sitt första gifte (med?) 8 barn. Hans senare äktenskap med kommissarien Erik Christiers-sons enka, Agneta von Glan var barnlöst. Barnen i första giftet voro följande:

1. Katarina Elisabet Petre, född 1687, död 1720. Gift med brukspatronen Johan Norijn, adlad Nordcnfelt, född

1676; bergsfogde öfver 20 år; bruksegare; adlad den 28 September 1719; erhöll öfverkommissarie-karakter 1720; död i Stockholm den 7 Januari 1725 och begrafven i Örebro kyrka, der hans vapen ses till höger om altaret. Bland deras 5 barn tnärkes dottern Kristina Katarina Nordenfelt, född 1705, död den 24 Februari 1765. Egarinna till Va i Stadra och Finnå bruk. Gift 1) med Samuel Nordenhjelm, född 1684; assessor i Åbo hofrätt; häradshöfding i Nora, Lindes, Grythytte och Nya Kopparbergs bergslager samt Örebro, Glanshammars och Fellingsbro härader i Örebro län; afsked 1730; död samma år; 2) den 5 September 1732 i Örebro med Lars Kolmtr, adlad Holmereuts, född den 8 Juli 1698 iHalmstad; registrator vid generalguvernemenlet i Göteborg 1717; fältsekreterare bos generallöjtnanten, grefve Johan Strömfelt 1719; extra ordinarie kanslist vid general-auditörs-expeditionen i kongl. kansliet samma är; landssekreterare i Örebro 1730; slottsfogde i Stockholm 1745; adlad den 10 Oktober 175(1; underståthållare i Stockholm 1759; afsked 1762; dog den 11 Januari 1770 i Stockholm och är begrafven i Jakobs kyrka.

2. Margareta Kristina Petre, död omkring 1715. Gift ined en broder till förutnämnda Nordenfelt, brukspatronen pä Mölnbacka i Vermland Olof Norijn, adlad Nordenfelt, född 1687; adlad den 28 Mars 1720; död 1724; omgift efter 1715 med Konstantia Fehman.

3. Magdalena Petre, gift första gången med brukspatronen Joakim Chri-stiemin och moder till 3 söner och 2 döttrar. Sedermera omgift med brukspatronen Karl Wendelien och erhöll i detta gifte en son.

4. Robert Petre, bruksegare. Dog i Arboga.

5. Regina Petre, gift den 9 Juni 1708 med häradshöfdingen m. m. Karl von Christierson (se nedan!).

6. Erilt Petre, kapten och gift med Sara Feitf.

7. Anna Maria Petre, gift med rådmannen lluss i Stockholm; och

8. Wend la Kristina Petre, gift med kaptenen Johan Rattenborg.

Redan under den tid W. Petre var egare af bruket, synes detsamma hafva varit utarrenderad! till Petter Fröberg, hvilket arrende fortsatt till början af 1720-talet. Inemot slutet al denna tid hafva åtskilliga kopparmalmsanledningar vid Rågrecken varit bearbetade, enligt hvad ett syneprotokoll af den 30 Juli 1718 upplyser, dervid grufveegarne gjort anspråk på att brukets damm för denna sjö skulle oafbrutet hållas öppen, för att underlätta grufvornas bearbetande, hvilket yrkande dock på grund af grufvornas “svaga" beskaffenhet icke bifölls. Bruks-arrendatorn Fröberg ålades likväl att vid inträffande större vattenflöden bereda nödigt aflopp till gagn för grufvorne. *)

Den bruket tillslagne rekognitionsskogen eller allmänning var ett ständigt föremål för de omkringliggande hyttelagens angrepp. Vid den undersökning och besigtning af brukets skogar, som, med anledning af bruksegarnes begäran att få den årliga hammarskatten med åtföljande smidesrätt ökad från 5 till 7 skepp:d, hölls i Augusti 1730 af assessor G. Wallerius, begärde

*) 1737 i April månad anställdes försöksarbeten efter kopparmalm å Finnå bruksbacke på föranstaltande af en ryttmästare Svedenstjerna, utan att någon fyndighet anträffades.tillslädeskomna ombud för Timanshytte, Holmshylte, Ferfhytle och Kåfalla hyttelag att bruket vid Finnan målte ödeläggas och skogen tilldelas hyttorne; men då ifrågavarande syneförrättning, såsom för annat ändamål afsedd, förklarade sig förhindrad alt taga befattning med denna ansökan, så fullföljdes densamma af hyttelagen hos Bergskollegium, hvilket derom resolverade den 8 Juni 1732, alt "som hyttelagen till deras ansökning intet skäl hafva, så skulle Finnåns bruk till följe af åberopade privilegier och resolutioner vid den, emot årlig rekognition, samma verk tilldelte allmänningsskogen framgent bibehållas."

Sjelfva bruket skall vid tiden för ifrågavarande skogs-undersökning hafva varit i förfallet tillstånd, hvarföre det vid ombyggnaden afsågs att kunna utvidga smidet. De tillhörande skogarnes afkaslning uppskattades å den egentliga s. k. hammarskogen till 600 stigar, å skogen vester om Grecken till 200 stigar och å Löfnäsmarken till 450 eller 500 stigar kol, hvarje stig beräknad endast till 12 tunnor. Genom Bergskollegii resolution af den 14

December 1753 erhöll bruket rättighet till 600 skepp:ds årligt smide mot en hammarskatt af 6 skepp:d. (Denna hammarskatt, som vid brukets anläggning varit bestämd till 2 skepptd, blef 1683 förhöjd till 4 skepptd, men när densamma bestämdes till 5 skepprd är ej kändt.)

Att assessor v. Christierson äfven på annat sätt sökt utvidga bruksrörelsen synes deraf, att den 24 November 1732 köp blifvit afslutadt med Aron Westman i Skärhyttan om af-. verkningsrätt till en skogstrakt å Skärhytte mark för 600 daler kopp:mt, hvilket köp, först upprättadt med inspektoren Kr. Christiernin, af denne den 26 Februari påföljande är transporterades å bruksegarne. — En år 1744 gjord ansökan att till förbättrande af vattendrägten vid Finnå bruk få leda vattnet från Stensjön till Rågrecken i stället för dess naturliga väg till Bälg-sjön, föranledde ej till någon förändring uti det af gammalt bestående förhållandet.Genom Bergskollegii resolutioner angående Finnåhammaren af den 22 Oktober 1678 och 1 Juni 1689 förbehölls Klacka grufvebolag rättighet till storvirke och timmer å den till bruket upplåtna rekognitionsskogen, att användas till erforderliga gruf-ve- och konstbyggnader. Med anledning af uppkomna tvistig-heter mellan bruksegarne och grufvelaget om ifrågavarande rättighet, föreskrefs i Bergskollegii resolution den 27 Oktober 1738 bland annat, att alla på Finnå allmänning befintliga storverks-trän, timmer och ämnen dertill skulle stå fredade till både gruf-vornas och brukets behof, samt ej få tillgripas utan föregången utsyning af bergmästaren. Men då äfven denna bestämmelse icke kunde af vederbörande efterlefvas, blef vid lagligen före-skrifven undersökning den 14 Maj 1743 öfverenskommelse träffad mellan bruksegarne och grufvelaget derom, att en viss trakt af allmänningen skulle afsättas att för grufvelagets räkning på förut bestämdt sätt användas. Då emellertid den vid sagde tillfälle föreslagna skogstrakten af Bergskollegium ansågs vara alltför stor, anbefalldes vederbörande bergmästare den 1 Mars 1744 att vid nytt sammanträde, i parternas närvaro, företaga ärendet till ytterligare behandling. Vid denna sednare förrättning, som hölls den 23 och 24 Augusti 1744, blef ändtligen den del af allmänningen, som nu kallas “hammartrakten “ eller “kröningen i vederböramles närvaro utsatt och afrösad, samt förrättningen af Bergskollegium genom resolution den 4 December 1744 fastställd. Ifrågavarande skogstrakt är genom nyssberörda resolution anslagen till “grufvans förnödenhet, att, så ofta det tarfvas, efter föregången laga utsyning derunder uyttjas, under hvilken anslagne trakt kommer att begripas de nu i vexten slående, så väl som hädanefter tillvexande storverks- och timmerämnen; kommandes som förbemält är, den derpå befintlige kolskogen (som skall bestå af gran, björk, asp och marvuxen tall med hvad af samma slag i framtiden kan tillvexa) med hela den öf-riga delen af Finnåns allmänning, att, emot de förr ålagda år-liga skogsören, till Finnans bruks behof användas". Grufve-egarne, som ej kunde finna sig belåtna med den tilldelta skogstrakten upptogo snart äter denna fråga och påstodo att skogen ej motsvarade behofvet, hvarföre de fordrade att åtminstone erhålla det större utrymme, som bestämdes vid syneförrättningen den 14 Maj 1743. Denna tillökning i skogsutrymmet blef dock af Bergskollegium förvägrad uti häröfver gifvet utslag den 6 December 1750, med förständigande derjemte, att 1744 års resolution skulle uti ifrågavarande hänseende för framliden lända till efterrättelse.

Efter assessor Karl v. Christiersons dödliga frånfälle den 2 Maj 1747 öfvergick bruket till hans barn. Äldste sonen, assessorn i Svea Hofrätt Erik Wilhelm von Christierson, synes emellertid hafva efterhand inköpt samtliga sina medarfvas lotter. De härom tillgängliga handlingarne utvisa blott alt han af sina syskon och svågrar inköpt följande andelar: af landssekreteraren i Westerås Bengt Fortelms och hans fru Anna Kristina v. Christierson 146f skepp:ds smide, motsvarande -^-4 i bruket och dess tillhörigheter, den 6 Februari 1749 mot en köpeskilling af

26,000 daler kopparmynt; af löjtnanten Karl Fredrik Aminoff och hans fru Katarina Elisabet v. Christierson 80 skepp:ds smide, eller den 25 Augusti 1750 för 15.000 daler, oc'h af brodern Robert v. Christierson likaledes 80 skepp:ds smide, eller , för 14,000 daler,o enligt köpebref, dateradt Kullinge den 4 September 1752. Återstående egdes af yngste brodern Per v. Christierson, men huruvida denna, äfvensom de öfriga syskonens andelar blifvit inköpta af E. W. v. Christierson är ej fullkomligt klart.

Angående de medlemmar af släglen von Christierson, som varit egare till större eller mindre andelar af Stadra bruk, kan följande biografiska upplysningar meddelas :

Karl Chrisliernin, adlad von Christierson var född den 13 Mars 1681 pä Ramnäs bruk i Vestmanland. (Föräldrar:

Erik CUristiersson, mantalskommissarie, bruksegare, och Agneta von Glahn, sotu sedermera blef omgift ined Vilhelm Petre.)Auskultant i Bergskollegium 1699; stadssekreterare i Arboga 1707; polititeborgmä-stare derstädes 1710; häradshöfding i Åkerbo och Skinskattebergs härader 1714; adlad den 18 Mars 1720; hofrältsassessors titel 1741; död den 2 Maj 1747. Gift 1) den 9 Juni 1708 med sin stjufsyster Regina Euphrosyna Petre, död den 4 Februari 1719. 2) den 31 Maj 1720 med den förras kusin Anna Margareta von Hyliéen, född den 13 December 1701 och död den 21 December 1732, dotter af borgmästaren Anders von Hyltéen med Regina Robertsdotter Petre.

De barn i första giftet som öfverlefde fadren voro:

Erik Vilhelm von Chrislierson född den 12 Maj 1709; student i Upsala; auskultant i Svea Hofrätt 1730; vice auditör vid Vestmanlands regemente 1733; vice häradshöfding 1734; häradshöfding inom Yestmanland 1741; assessor i Svea Hofrätt 1747; kammarherre; död den 11 Januari 1783. Gift med Beata Kristina Lampa i hennes 2:dra gifte, född 1709, död den 13 December 1764; dotter af prosten i Arboga m:r Per Lampa och Sara Noræa samt enka eftej; regementspastorn vid Gardet,

utnämnde superintendenten i Karlskrona m:r Martin Abeck. Afkomlingar lefva ännu j Finland.

Anna Kristina von Christierson född den 21 Februari 1713; död den 16 Augusti 1793 på Lista nära Vesterås. Gift 1733 med landssekreteraren i Yesterås Benyt Fcrtelius.

Dessutom 2 söner och 3 döttrar, som dogo i späd ålder. I andra giftet: 2 söner och 2 döttrar, döda före lädren, samt 1 dödfödd tvillingdotter. Öfver-

lefvande voro:

Agneta Regina von Christierson född den 24 April 1722; dog 1761. Gift den 12 September i746 med landssekreteraren i Örebro, assessor Set Lampa, död barnlös 1760.

Karl von Christierson född den 12 Januari 1725; extra ordinarie kanslist i justitierevisionen; död den 20 April 1816 i Settersta prestgård i Södermanland, sedan han testamenterat sin qvarlåtenskap till prosten Lars Ekmark och gans hustru Charlotta Nisbeth. — Gift 1765 med sin halfbroders sijufdottet- Hedvig Abeck, född 1735, död den 19 April 1791; dotter af förutnämnda Martin Abeck och Beata Kristina Lampa.

Anders von Chrislierson född den 6 Mars 1726; korporal vid Lifregemen-let; död 1751.

Katarina Elisabet von Chrislierson född den 28 December 1728; död den 13 December 1773. Gift 1) nted löjtnanten Karl Fredrik AminofJ' och 2) 1752 med fänriken Emanuel Bobeck.

Robert von Chrislierson född den 14 Januari 1730; antagen till krigstjenst 1748; ryttmästare vid södra Skånska kavalleriregementet 1762; major derstädes; riddare af Svärdsorden; öfverstelöjtnants afsked 1781; dog barnlös den 18 Januari 1792 på Gustafstorp i Blekinge, sedan han gifvit sin fru testamente. Gift 1784 med Johanna Elisabet Danckwardt i hennes 2:dra gifte, född den 27 April 1736, död den 6 April 1812 i Karlshamn; dotter af krigsrådet Kristian Georg Danckwardt och Gertrud Kristina Bergenstjerna, samt enka efter ryttmästaren Nils Psilandersköld till Hammar.

Per von Christierson född tvilling den 21 December 1732; auskultant i Svea Hofrätt 1751; notarie derstädes; riddarhusflskal; auditör vid Yestgöta kavalleri; justitieombudsman vid generalkrigskommissariatet i Pomern; landssekreterare i Nylands och Tavastehus län; justitieombudsmans fullmakt 1770; krigsfiskal och kom-- 22 —

mcmlantssekreterare; död den 3 September 1783. Gift 1767 med Maria Erhardt, född 1742, död den 8 Januari 1830 i Ekenäs i Finland.

Älven Erik Wilhelm von Christierson lärer hafva varit betänkt på utvidgning af bruksrörelsen vid Finna eller Afdala hammare, såsom man nu omkring år 1749 för första gången i brukets handlingar linner detsamma benämndt. (I kronans jor-deböeker förekommer detta namn likväl redan på 1680-talet. Detsamma torde kunna härledas af hammarns afsides belägenhet uti en på alla sidor af branta höjder omgifven djup dalgång.)

Bruksegarne hade, enligt till Bergskollegium ingifven ansökan, för afsigt att anlägga en slålugn och 1 räck- eller kniphammare samt härtill använda skogstiilgången från Löfnäsheinmanet. Vid den bergsundersökning, som med anledning häraf blifvit hållen den 25 och 26 September 1749, blef visserligen ansökningen om stålugns anläggande återtagen, men deremot fullföljd i fråga om de 2:ne knipphamrarnes inrättande. Denna anläggning kom dock aldrig till utförande, om nu ansökningen ej bifölls, eller andra hinder mellankommit. Emellertid blef koltillgången från Löfnäs skogen denna gång uppskattad till 202^- storstigar kol.

Brukets besittningsrätt till Löfnäshcmmanet synes flera gånger hafva varit föremål för klander från de förra innehaf-

o

varnes och åboernes sida. Aren 1738 och 39 väcktes bördes-talan emot bruksegarne af Anders Persson, en dotterson till den Zakris Bertilsson, som år 1702 upplät skatterättigheten af hemmanet, men då något klander emot bruksegarnes lagfart under lagaståndstiden icke blifvit väckt, så kunde det väckta bördesanspråkel af Häradsrätten icke upptagas. Ehuru Anders Persson under denna rättegång förklarade sig icke vilja vara endast en kolare under bruket, torde han dock dermed hafva fortfarit, intilldess, genom afhandling den 29 Juli 1749, han frivilligt förband sig att afflytta från hemmanet påföljande midfasta och öfverle.mna hemmanet till brukets fria disposition,hvaremot Anders Persson skulle få hela sin sknid (ill bruket, utförande 2,810 daler kopparmynt, efterskänkt och dessutom såsom gåfva erhålla ytterligare 600 daler till inköp af annat boställe. Med denna uppgörelse kunde brukets eganderätt till i hemman Löfnäs således anses fullt betryggad.

Huru Stadra bruksgård den tiden var beskaffad, kan inhemtas af ett. skattevärderingsinstrumet af den 9 September 1752. Mangården utgjordes .nemligen af en gammal brädfodrad “sätesbyggning“ under bristfälligt tak af näfver och bokad slagg, indelad uti en sal på veslra ändan, 1 kök i midten och 2:ne kamrar på östra ändan, alla rummen med gammalt, ehuru behållet innanrede. Den utbygda förstugan var försedd med golf och tak samt 2:ne dubbeldörrar. Under bygnaden fanns en hvälfd källare. — Österut på gården fanns en gammal och alldeles förfallen byggnad, indelad i kammare och kök. Vesterut fanns tvänne gamla bodar med port och lider emellan samt span-målsvind öfver hela byggnaden. Denna byggnad är troligen densamma som ännu finnes. Ladugården hade för tre år sedan blifvit utflyttad från sjelfva mangården, förmodligen till sin nuvarande plats. — Någon uppgift på åkerarealen gifves ej, men densamma har troligen varit obetydlig; ängslåttern uppgifves der-emot lemna 8 lass hårdvalls- eller s. k. gödslehö, samt 14 lass kärrhö, hvarjemte höafkastningen från en nyodlad mosse beräknades till omkring 8 lass. Skogen uppgifves lemna tillräckligt gårdfång och vedbrand samt något till kolning. Tvänne torp finnas, Hjerpetorp och Ötorp, äfvensom en nyligen reparerad såg vid Ötorpet. I öfrigt uppgifves att fiske idkades till hnsbehot i Grecken, samt att malmstreck icke fanns på egorne. Skatteköpeskillingen bestämdes till 40 daler silfvermynt.

Ar 1756 öfvergick bruket, förmodligen genom köp, till brukspatronen Salomon Stockenström, hvilken ganska betydligt utvidgade brukets egovälde. Sålunda inköptes den 26 Juli 1759 i hemman Grekshöjden för 4,950 daler kopparmynt af en ku-sin Otto Olofsson Agorelius i Saxhyttan, genom hvilket köp Stockenström äfven afsade sig den genom arf honom tillfallne bördsrätten till Agorelii egendom i Saxhyttan. Då denna tid icke var tillåtet för ståndspersoner att besitta bergsmansjord, söktes och erhölls den 28 Februari 1760 Bergskollegii tillstånd och fastställelse af ifrågavarande köp, med skyldighet för köparen, att, i enlighet med gjort erbjudande, för detta hemmans och andra dess skogar, som till hyttebruk icke voro indelade, idka tackjernsblåsning i Skärhyttan, “hvarest inbrukarne sjelfva förklarat sig nöjda och önskat, att få honom till medintressent.u — Det förekommer nästan som att Agorelius, hvilken, ehuru född prestson, gått in i bergsmansståndet, endast varit begagnad till ombud för köpets verkställande, emedan hemmanets verklige egare Erik Ersson genom afhandling den 10 September 1759 af Stockenström blifvit tillförsäkrad icke allenast 1200 daler kontant, utan äfven lifstidsbesittning af Hjerpetorpet med rättighet att, i händelse Erik Ersson skulle vilja köpa sig annan egendom och således afstå från torpet, ytterligare erhålla 1,200 daler kopparmynt. Ett å hemmanets egor beläget, af enkan Katarina Björsdotter på lifstidsbesittning innehafvet torp inköptes äfven af Stockenström den 19 Augusti samma

år för 400 daler berörde mynt.

Förmodligen på grund af Bergskollegii lemnade tillstånd att besitta Greckshöjden, inköpte Stockenström samtidigt äfven \ hemman Skärhyttan, hvarefter han från och med år 1760 linnes uppgifven såsom inbrukare i Skärhvtte masugn, med en tillverkning, som i tionde lemnade från 10 till öfver 25 skepp:d tackjern, motsvarande efter ungefärlig beräkning 22 till 48 dygns blåsning.

Enligt Kammarkollegii bref den 18 Juni 1702, hvarå landshöfdingen meddelat imraission den 23 derpåföljande December, hade Welam Petre för lemnad försträckning till kronan erhållit under förpantning skatterättigheten af i hemman Greks-skog*) med en årlig “stadgeränta“ af 1^ skeppund tackjern. Genom Kamrnarkollegii skattebref den 26 Februari 1760, utvisande en erlagd köpeskilling af 150 daler siifvermynt, före-skrefs, att ifrågavarande skatlerättighet, som blifvit lemnad till Finnå eller Afdala bruks drift och understöd, skulle blifva dess oskiljaktiga tillhörighet i hvems hand bruket än måtte komma. Aborätten (ill hemman inköptes sedermera af Nils Jonsson den 6 Mars 1761 för 2,400 daler och till ytterligare den 31 Mars samma år af Olof Nilsson för 2,264 daler kopparmynt. Vidare löstes till skatte i hemman Greksstadra, och troligen äf-Ven hemmanet Grekshöjden och det i Skärhyttan inköpta ^ hemmanet, ehuru upplysning härom saknas i brukets handlingar.

Uppå derom gjord ansökan af Stad ra och Rockesholms bruksegare tillika med en mängd åboer i Skärhyttan, Sandsjöhöjden, Flosjöhyttan m. fl. ställen blef, genom konung Adolf Fredriks den 9 November 1758 gifna resolution, tillstånd med-deladt, att vid Rockesholms bruk uppbygga ett kapell till omkringboendes beqvämlighet vid gudstjensten och andra prester-liga förrättningar, dock med förbindelse för sökanderne, att der-jemte, lika som förut, oafkortadt fullgöra sina förbindelser till Nora och Grythytte församlingars presterskap och kyrkobetjente, äfvensom i fråga om kyrko- och preslgårdsbyggnader derstädes.

Den nuvarande manbyggnaden vid Stadra säges liafva blifvit uppförd af Stockenström under den tid han var egare af bruket. Då samma byggnad år 1837 försäkrades i allmänna brandförsäkringsverket för byggnader å landet uppgafs visserligen att densamma vore uppförd omkring 1767, men troligen blef sjelfva stommen uppförd af Stockenström, och byggnaden sedermera’ fullbordad af följande egare omkring sistnämnda tid.

*) Detta hemman, som blifvit upptaget af en Olof Olsson, skattlades Sr 1632, förmodligen efter de vanliga 6 frihetsårens förlopp. Olof Olsson försålde hemmanet den 21 Februari 1635 för 12 fat osmundsjern lill Lasse Simonsson, hvilken år 1655 uppbygde en hytta derstädes. När denna hytta odelades är ej kändt; men den finns dock uppräknad i 1686 års s. k. reduktions-jördebok.Brukspatronen Salomon Stochenström var född den 29 April 1711; dog den 23 Oktober 1783 på Gymninge i Tysslinge socken ocli är begrafven i samma sockens kyrka. Gift på 1740-talet med Katarina Kalmäler, född den 11 September 1713, dotter af bokhållaren vid stora kopporvågen i Falun Olof Kalmäter och Katarina Strömberg. Af anteckningar i Nora församlingars äldre kyrkoböcker vill det synas som Stockenström med sin familj varit bosatt på Stadra från 1761 till 1766, bvarefter han uppgifves hafva flyttat till Enångers socken i norra Helsingland, förmodligen till Långvinds bruk, hvilket ännu för 10 år sedan och måhända fortfarande disponeras af en Stockenström.

Den 4 Juni 1766 försåldes bruket till direktören Petter Hultman, till hvad köpeskilling är obekant. Denne Hullman

synes hafva aflidit redan det påföljande året, bvarefter sterbhu-set uppgifves såsom egare till 1773 och derefter enkefru Karolina Hultman. Under dessa egare blef Skärhytte masugn ombygd 1768, hvarjemte fullständig eganderätt förvärfvades till •i- hemman Greksnäs i Jernboås socken.*) Enligt Kammarkol-legii skattebref af den 17 April 1766 hade redan Salomon Stockenström för erlagde 100 daler silfvermynt förvärfvat sig skatterättig-heten af berörda hemman att, likasom af Greksskog, blifva brukets omistliga egendom, men då hemmansåboerne ansågo sig förnärmade i sina rättigheter genom skatteköpets meddelande, besvärade de sig deröfver hos Kongl. Maj:t, hvilka klagomål hade till följd, att bruksegarne genom afhandling den 23 Mars 1767 tillköpte sig åboernas rättigheter för 12,000dalerkopparmynt, hvarjemte åboerue dessutom beviljades åtskilliga förmåner. Efter vederbörlig anmälan af detta köp fann Kgl. M:t sedermera för godt alt fastställa skatteköpet genom resolution af den 23 Juni sistberörda år.

Enkefru Karolina Hultman försålde genom köpebref den

*) Enligt Nora tingsrätts bevis af den 13 Juni 1666 hade ifrågavarande hemman Greksnäs, då kalladt Grekssund, af nybyggaren Per Andersson blifvit upptaget på kronans jord, “kronan till gagn och godo och ingen af umkringliggande grannar till præjuditz“, hvarföre detsamma borde skatlläggas och tilldelas nödige egor för JA hemman, med skyldighet att idka bergsbruk. Detta utrymme tilldeltes af häradets nämnd den 25 Maj 1668 och förrättningen blef äfven af rätten fastställd den 2 Mar s 1669, hvarefter hemmanet skatllades den 9 Juni 1673 till s. k. stadgeränta af 12 lispund osmundsjern. I anledning af uppkommen tvist med åboerne i norra Greksnäs i Grythytte socken om rätta skillnaden dem emellan, blef vid synerätts sammanträde den 10 September 1681 denna tvist afgjord, och på sam ma gång äfven skillnads— linien emellan Grythytte och Nora härader utstakad och röselagd, sådan den nu beftnnes.2 September 1774 till brukspatronen Olof Holmgren på Roc-kesholm “Stadra BruksEgendom bestående af Stadra Gård med dess åbyggnad oeh tillhörigheter, Finåns sfångjernswärk med en Hammare och twenne Härdor samt Sex Hundrade Skeppunds Årlig smides rättighet, Hammarskatten oberäknad! jemte ther-till hörande Smedsfolks Byggnader, Husbehofs- Mjöl och Såg-qwarn och underliggande Recognitions Allmänning med therpå anlagde torp och torpställen, helften uti Scherhytte Masugn med dertill nyttjade Grufweandelar, neml. En Fjerdedel af En hel del uti Ivlacka eller Stora Lerbergs Grufwa med åtföljande Njo delar uti KonungsStollen, Fem Sjettedelar i Blancka Grufwa och En del uti Snabban på samma GrufweFält, twå och en half del i Stora Svartberget jemte Twenne delar i Västra Svartberget|; hwartill kommer efterföljande Hemman, Stadra \ mantal, det så kallade Per Lars hemman i Scherhyttan i del, Grexsjöhög-den ^ del, Grexskog \ del, Grexnäs ^ del, Löfnäs i i Gryt-hytte Härad och Sochn med derunder ofwaunemnde Hemman hörande torp och lägenheter, som det till åbyggnad för ögon betlnnes med de rättigheter, som jag efter Privilegier och kiöp thetsamma innehaft; Och det altsammans för en betingad kjö-peskilling Fyra Hundrade och Tio Tusende dahbr Kopparmynt jemte Tio Tusende dahkr Kopparmynts Äreskjänk:“ — — — Då det i liera afsecnden kan ega ett visst intresse att förnimma huru bruket befanns och uppskattades för hundra år sedan, efter det omkring ett sekel förflutit från dess anläggning, har föregående utdrag af köpebrefvet här blifvit meddeladt. Man skall vid en jemförelse med det köpebref å bruket, som af dess grundläggare Anders Hindersson år 1666 utfärdades, lätt finna huru tiderna blifvit förändrade, så väl i fråga om brukets beskaffenhet och värde som ock med afseende å dertill förvärf-vade tillhörigheter i öfrigt. Ännu mer i ögonen fallande skall skillnaden i alla dessa hänseenden framstå, då man anställer en jemförelse med det köpebref å Stadra, som i medlet af dettaårhundrade blef upprälladt och som framdeles skall blifva meddelad!.

Under den lid Holmgren var egarc af bruket inköptes flere hemmansdelar i Skärhyttan, nemligen den 12 Juni 1780 af Nils Olsson § hemman med tillhörande ^ i Skärhytte masugn, “hjul med 2:ne par baljer\ del i Vestra Svartberget, \ del i Grönvallen, \ del i Stora Taberg, -i- del i Väderberget, b del i Johannisberg, i del i Humlaberget, 1 del i Kalkugnen och ^ del i Stråssa grufva, allt delta för 16,000 daler kopparmynt eller 888 rdr 42 sk. 8 rst specie. Vid samma tillfälle inköptes äfven af Anders Nilsson i hemman derstädes, kalladt Godarstorp, med tillhörande -fø i masugnen, ^ del i Väderberget och V del i Stråssaberget för 10,000 daler eller 555 rdr 26 sk. 8 rst specie. Genom afhandling den 6 Januari 1781 tillbytte sig Holmgren vidare hemman i Skärhyllan med åtföljande T3-g- i masugnen, för sin arfvejord i Torskbäcken med hyttedel, livilka hemman å ömse sidor beräknades till 150 skeppunds årlig tackjernstillverkning. Slutligen inköptes 31 Juli Juli 1782 lägenheten Hultatorp, äfven kallad Smällfallet, för

2,000 daler eller 111 rdr 5 sk. 4 rst specie.

I följd af den tidens lagstiftning, hvarigenom det var förbjudet för bruksegare att besitta bergsmanshemman, var det temligen naturligt att dessa upprepade köp af bergsmansegen-domar icke skulle fä passera utan anmärkningar, och dylika uteblefvo icke. Till 1783 års bergsting biet Holmgren instämd af några bergsmän med påstående det han, som olofligen innehade åtskilliga bergsmansegendomar under Skärhytte hyttelag, måtte “emot mätismanna ordom“ afstå samma hemman. Dä Bergstingsrätten på anförde skäl icke fann sig behörig alt upplaga detta ärende, fullföljdes detsamma hos Bergskollegium, som der-öfver infordrade vederbörandes förklaringar.

Holmgren å sin sida anförde, alt som icke allenast de hemman, hvilka redan under föregående egares tid hört till Stadra bruk med veder-börlig! tillstånd blifvil inköpta från bergsmansståmlet, ulan ock det kända förhållande att han, som härstammade af bergsmans-slägt och vore son till bergsmannen Petter Persson i Torskbäcken af Filipstads bergslag, genom byte mot sin ärfda egendom blifvil egare af bergsmansjord i Skärhvttan, sålunda borde vara berättigad att densamma innehafva; hvarjemte Holmgren tillika anhöll, att som hans son Karl Petter Holmgren visade mycken håg och böjelse för bergsmannayrket, hvarföre han ock till honom öfverlåtit ifrågavarande lägenheter i Skärhyttelaget, honom måtte tillåtas inträda i bergsmansståmlet och såsom bergsman framför någon annan orubbad få besitta och innehafva berörda hemman, uti hvilken anhållan Karl Petter Holmgren pligt— skyldigast instämde.

Uti forklaringsskriften häröfver, som är undertecknad af 43 bergsmän i Noor, Westgöthyttan, Skrikarhvttan, Bengtstorp, Ås, Fogdhyttan, Elfhyttan, Gamla Pershyttan. Wassland, Timans-hyttan, Moshyttan, Kåfalla, Skoftlorp, Staksund, Öskevik, Få-sjöhyttan, Gammelhyttan, Nyhyttan och Born samt af enkan Slina Andersdotter i Ringshyttan, protesteras på det högsta emot denna “brukspatronen Holmgrens ohemula begäran, “ under åberopande af de flera kongl. förordningar, som förbjuda att någon ståndsperson får blifva bergsman, eller att under hvad sken det vara må, underlägga sig bergsmansegendomar och dem antingen sjelf eller genom egna barn behålla och försvara emot inlösen under bergsmansståndet. Ty, säga bergsmännen vidare i sin skrift, “om sådana försök för ståndspersonerne lyckades, alt kränka våra allernådigst stadfästade privilegier och dyra rättigheter som detta; då komme framtiden säkert att visa hvad skadliga följder bergslagen och bruks-societeten derntaf komme att känna, eftersom ståndspersoner hafva särskilta näringsfång och intressen; och kan hända, likasom med de flere bergsmanshemman här i orten, som beklagligen kommit i ståndspersoners händer, att skogen drages undan bergsbruket, och lägenheter för idoge bergs-män, som våra forfader, för sig och sina eflerkommande i bergsmansståndet af stubben uppodlat, i hopp om säker besittning, blifva dagsverkstorp i ståndspersonernes, deras barns eller artvingars händer. — Vi tillförse oss ocli våra medbroder, som äro födda bergsmän, deremot böglofl. Bergskollegii hög-gun-stiga hägn och beskydd vid våra af konungatronen undfångna och ocjvalde rättigheter, och underdån-ödmjukast bönfalla, att herr brukspatronen Karl Petter Holmgren, som är ståndsperson och i den vägen farlig(!j, icke må blifva till bergsman antagen, eller lemnas tillstånd att innehafva de ifrågavarande bergsmans-hemmanen vid Skärhyttan. “

Bergmästaren Er. Bergensköld, hvars yttrande häröfver infordrades, förklarade i sitt utlåtande, att som brukspatronen Holmgren vore son af bergsmannen Petter Persson i Torskbäcken och i all sin tid icke idkat någon annan näring än bergshandtering, så ville det synas som skulle den af Holmgren vid bergstinget gjorda fråga icke varit alldeles obefogad, om nemligen hans medfödda rättighet att besitta bergsmansjord någonsin af honom blifvit förverkad eller försulen? Bergmästaren kunde derjemte för sin del icke Unna att bergsmansståndet borde betagas rättighet att upparbeta sig i den till håndteringen hörande kunskap, och om dess idkare genom omsorg och flit kunde ernå någon ovanligare förmögenhet, borde ett sådant förhållande icke bereda osäkerhet till den egendom de efter medfödda rättigheter lagligen förvärfvat. Dessutom funnes mer än en bergsman, som inköpte den ena egendomen efter den andra och, utan att deltaga i det egentliga kroppsarbetet, dock egnade dem en vaksam tillsyn och vård, utan att man fäste någon uppmärksamhet der-vid, som t. ex. brukspatronen Nils Nilsson på Grythyltehed, hvilken ansågs vara bergsman, ehuru det icke funnes någon annan skillnad mellan honom och Holmgren än att den sednare icke kallade sig Persson och, likasom den förre, brukade grå vadmalskläder. Bergmästaren fann sig derföre oförhindrad att/

lillstyrkä bifall till den af Holmgren gjorda ansökningen.

Illi sin i denna tvistefråga den 20 Februari 1786 af-gifna resolution förklarade Bergskollegium, att livad beträffade den rättighet K. P. Holmgren sökt, alt få besitta bergsmans-egendomar, sä, emedan han förut icke, idkade annan rörelse, eller innehade någon tjenst, i anledning hvaraf honom, enligt författningarne, skulle kunna förvägras besitta sådana bergsmans-ståndet förbehållna fastigheter i bergslagen, till hvilkas vederbörliga skötsel äfvensom till hyltebrukets drift han jemväl skulle ega erforderlig skicklighet -och erfarenhet, fann kollegium intet hinder möta för beviljande ät denna ansökning; dock skulle Holmgren sjelf bebo och bruka en

bergsmänsegendom samt ej befatta sig med annan näring eller håndtering. Vidkommande deremot det åtal, som bergsmännen väckt i fråga om de köp Olof Holmgren ingått om åtskilliga bergsmansegendomar i Skär-bytte hyttelag, så fastän Holmgren, såsom bruksegare och ståndsperson, icke tillkomme att köpa och taga i besittning sådana bergsmanshemman, men frågan blifvil väsendtligen förändrad derigenom, att han öfverlåtit de i frågavarande hemmanen till sonen Karl Petter Holmgren, hvilken sednare ej kunde förmenas njuta de fri- och rättigheter, som bergsmansståndet i gemen tillhörde, samt följaktligen icke eller att äfven så väl som andra bergsmän infria de hemman och lägenheter, som fa-dren skulle kunna åläggas att afträda till någon bergsman mot lösen, — alltså pröfvade kollegium rättvist, att bergsmännens1 härom gjorda åtal skulle förfalla.

Med detta utlåtande kunde bergsmännen icke finna sig tillfredsställda, hvärföre de ock besvärade sig deröfver hos K. M:t. Under tiden hade dock vid sammanträde inför bergmäslare-embetet den 24 Augusti 1786 förening blifvil träffad mellan Skärhytte och Greksåsars båda hyttelag att flytta tillsammans med] sina hyttebruk på det sätl, ätt Skärhyttelaget, som skulle ödelägga sin masugn, i stället skulle emottagas och utan rin-gaste afgift, inrymmas i Greksåsars masugn sådan den vid före-ningslillfället befanns, och denna hytta derefter indelas i vissa delar för framtida byggnad ocli underhåll, af hvilka s. k. byggnadsdelar Greksåsars 5 hemman skulle erhålla 10, brukspatronen K. P. Holmgren tor hemman Skärhyttan och \ hemman Grekshöjden 7 samt återstående i hemman i Skärhyttan 1 del, hvilken sednare andel dock sedermera bestämdes till 2 delar, samt alt Skärhy t telaget från och med 1788 års blåsning skulle fullgöra värmningsskyldigheten å de sålunda erhållna de-larne. Sedan denna förening blifvit träffad, öfverenskommo in-tressenlerne vidare, att då Greksåsars hyttelag nu vunnit hjelp uti värmningens och blåsningens underhållande i sin masugn, hvilket förhållande uppgifves varit enda orsaken till den väckta klandertalan emot Holmgrens besittningsrätt till bergsmanshem-manen i Skärhyttan, så skulle denna klandertalan nu alldeles förfalla och de hos K. M:t anförda besvären återtagas, dock med förbehåll att Bergskollegii här ofvan anförda resolution skulle å ömse sidor bokstatligen tjena till efterrättelse för framtiden. Härmed var således tvisten slutad om Stadra bruks eganderätt. till bergsmansegendomarne i Skärhyttan. Det var knapt 20 år derefter, som 1809 års män i sannt fosterländskt intresse borttogo alla hittills gällande inskränkningar i fråga om besittningsrätt för vissa samhällsklasser till olika slag af jordegendom, såsom säterier och bergsmanshemman.

Innan nyssberörda tvist kunde bringas till slut hade Olof Holmgren aflidit i Mars 1786. Den efter honom i Juni och September samma år upprättade, bouppteckningen utvisar att han varit egare till icke mindre än 3:ne bruk, neml. Rockesholm med underlydande, Karlsdals masugn med Kortforshammare, i hvilken sednare egendom hans fru Ulrika Eleonora, född Luth-man, genom arf bekommit 1, samt Stadra eller Finnå bruk, till hvilken egendom följande tillhörigheter uppräknas: i hemman Stadra, \\ i Skärhytte masugn, lf- hemman i Skärhytteby, \ Grekshöjden, ^ Greksskog, ^ Greksnäs och i i Löfnäs med torp och rekognitionsskogar, alltsammans upptaget i värde till 22,222 rdr 10 sk. 8 rst specie. Öfriga fastigheter samt lösegendomen finnas värderade till 74,847 rdr 12 sk. 2 rst, så alt summan af boets tillgångar utgjorde tillsammans 97,069 rdr 22 sk. 10 rst, hvareraot skulderne upptagas till 24,795 rdr 22 sk. 10 rst specie.

Enligt arfskifte af den 5 Augusti 1788 ärfdes Stadra bruk till hälften hvardera af Holmgrens 2:ne döttrar,*) Anna Katarina, gift med kamereraren och brukspatronen Johan Hedblad, och Maria Kristina, sedermera gift med kaptenen och riddaren Erik Tersmeden. Denna sednares hälft bortbyttes år 1797 till en svåger, brukspatronen Georg Ahlborg och hans fru Lovisa Holmgren enligt fastebref af den 24 Mars 1798. Efter Ahlborgs död omkring 1806 eller 7, ingick hans fru nytt gifte med brukspatronen Erik Westén, hvilken 1809 eller 1810 försålde samma hälft till egarinnan af den andra hälften, dåmera enkefru Anna Katarina Hedblad, som derå erhöll Häradsrättens fastebref den 21 November 1811. Vidare afyttrades meranämnda hälft enligt köpebref den 5 April 1815 till sonen, dåvarande häradshöfdingen, sedermera hofrättsrådet Johan Fabian Hedblad för 26,000 rdr banko. Bruket uppgifves då bestå af en hammare och 2:ne härdar med 600 skepprds årligt smide, husbehofs-mjöl- och sågqvarn, i Greksåsars masugn samt 4 delar i 'Svartbergs odalfält, del i Stora Klacka grufva, 1 del i Norra Prestabergs-Mossabergs- och Stribergsgrufvorne, 3 delar i Tall— åsgrufvan, 2 delar i Kopparbäcksgrufvan, 1 del i Ängagrufvan, 1 del i Blankan, 2 delar i Södra Prcstabergsgrufvan, 2 delar i Greksåsars- och 3 delar i

Stagrufvorne; äfvensom ^ mantal Stadra gård, lf- mtl Skärhyttan med Godarstorp, -i- mtl Grekshöjden, -jSg- mtl Greksskog, och dessutom skatterättigheten af

*) Sonen Karl Petter Holmgren afled vid några odi tjugo års ålder den 20 December 1787.återstående -jL lunet derstädes, \ mtl Greksnäs och|-mtl Löfnäs med underlydande torp, lägenheter och rekognitionsskog. Besittningsrätten till nyssberörda mtl Greksskog inköptes af bruksegarne år 1822 för 1,440 rdr banko af smeden Kjerfves konkursmassa, hvarjemte tvänne å Skärhytteegendomarne belägna, derifrån af föregående egare afsöndrade torp, omkring 1820 inlöstes för 1,700 rdr samma mynt.

Genom köpebref den 13 Juli 1823 försålde enkefru Anna Katarina Hedblad sin återstående ärfda hälft i bruket till sin andra son, juris utriusque doktorn Olof Ulrik Hedblad för 26,000 rdr banko. Omedelbart härefter försåldes dock af bröderne Hedblad -jL af dem hvardera, eller tillsammans -jt i bruket till dåvarande förvaltaren Anders Henrik Forssenius, hvilken lott synes hafva betingat i köpeskilling 11,111 rdr 5 sk. 4 rst banko. Under den tid Forssenius var meddelegare i bruket inköptes i April 1826 i hemman i Skärhyttan för 4,666 rdr 32 sk. banko och den 10 Augusti 1829 återstående hemmanet i Skärhyttan, kalladt Koppartorp, af Peter Andersson och hans hustru Kristina Andersdotter för 1,481 rdr 23 sk. 1-1- rst berörda mynt.

Forssenius försålde sin -jt- i bruket åter till bröderne J. F. och 0. U. Hedblad den 26 Augusti 1835 för tillsammans 15,426 rdr 42 sk. 8 rst, deraf 12,666 rdr 32 sk. beräknades för fastigheterna och 2,760 rdr 10 sk. 8 rst, allt banko, för köpet åtföljande inventarier, fordringar m. m., hvarefler bruket egdes till hälften af hofrättsrådet J. F. Hedblad och till hälften af juris doktor 0. U. Hedblad in på 1850-talet.

Under den långa tid Hedbladska familjen var egare af bruket undergick detsamma åtskilliga förändringar, och utvidgades icke obetydligt. Sålunda blef genom Nora häradsrätts utslag den 4 December 1799 en liera gånger upptagen och behandlad rättegång ändtligen afdömd angående rätta råskillua-

) Hemmanet Sandsjöhöjden har erhållit sitt utmål första gången i enlighet med ett af Nora Tingsrätt den 18 Juli 1648 meddeladt “nedsyningsbref."den mellan \ hemman Sandsjöhöjden) å ena, samt hemmanen Greksskog, Grekshöjden och Skärhyttan å andra sidan.

Vidare reglerades valtenhöjden i sjön Grecken genom förening mellan egarne af Stadra och Warnäs bruk samt Kjerf-vingeborns hylteegare den 14 Mars 1796, hvilken förening af Grythytte och Hellefors bergstingsrätt fastställdes den 3 Juni 1801 till framtida efterrättelse.

Efter långvariga tvister förvärfvades äfven fullständig egan-derätt till brukets rekognitionsskog. Enligt livad här ofvan å sidan 13 linnes anfördt belädes allmänningen den 20 December 1690, för uppskattade 400 stafrums årligt skogshygge, med en årlig rekognitionsafgift af 25 daler silfvermynt. Efter vederbörlig befallning uppskattades allmänningen ånyo i Augusti 1806, då skogsafkastningen beräknades till endast 368-^- stafrum, men genom Bergskollegii utslag den 5 Juni 1809 ålades bruksegarne, att fortfarande erlägga rekognitionsafgift efter gamla beräkningen eller för 400 stafrum med 16 rdr 32 sk. Härjemte erla-des bevillning för rekognitionsskogen efter 1812 års förordning med 50 rdr, så att årliga ut skylden för densamma således utgjorde 66 rdr 32 sk. banko.

Till följd af föreskriften i kongl. kungörelsen den 4 Februari 1811 angående framtida användande af till bruken och bergverken anslagne rekognitionsskogar, blef i November 1813 undersökning derom verkställd å den Finnå bruk tilldelade rekognitionsskog. Af protokollet öfver denna förrättning inhemtas, att enligt en år 1812 af M. Arnqvist genom C. J. Wikström upprättad karta öfver allmänningen utgjorde arealen af

åkerjord . . . . :.................... 25 tunnl. —

slotterhagar, mer och mindre skogbeväxla . 149 „ 17 kappl.

bärande skogsmark ....1812 „ 24 „

den s. k. hammarskogen........................129 „ 20 „

berg, mossar och vägar.........................169 „ 2 „

eller tillsammans 2285 tid 31 kpld;

att derå funnos belägne Stadra bruks gård \ mtl, samt följandeoskattlagda lägenheter och torp: Hammarhult, Norra ocli Södra Ötorpen, Greksdal samt Ryttarbacken eller Hjerpetorp, äfvensom Finnå bruk med husbehofsqvarn och såg; att den bärande skogsmarken uppskattats lill 1186 tunnland 31 \ kappland fullgod mark, hvaraf beräknats till “nödigt skogst arf“ för ofvanberörde lägenheter utom södra Ölorpet 149 tunnland, hvarefter återstående 1,037 tunnl. 31^ kappl. efter “vanlig beräkning af 16 staf-rum pr tunnl. och 50 års återvexttid“ ansågs kunna lemna tillgång för 332 stafrums årligt hygge, motsvarande 498 lästei kol ä 12 tunnor; att den s. k. Ilammarskogen uppskattats till 64 tunnl. 26 kappl. fullgod mark, hvaraf för södra Ötorpets behof blifvit afräknadt 40 tunnl., och af återstående 24 tunnl. 26 kappl., med anledning af Klacka grufvelags rättighet till timmerskogen å hela denna trakt, endast fjerdedels afkastning i stafrumstal beräknats, motsvarande cirka 12 läster; och att, då kolbehofvet för brukets privilegierade smidesrätt 600 skepp:d, med årlig hamraarskatt af 6 skepp:d, eller tillsammans 606 skepp:il beräknats ä 2 läster pr skepp:d till .... 1,212 läster,

samt till underhållande af smidesredskapen och

de rörliga verken...................... 48 „

eller sammanlagdt till 1,260 läster, och den årliga afkorasten från rekognitionsskogen utgjorde allenast 510 läster, så uppstode en årlig brist af minst 750 läster; i följd hvaraf icke heller någon öfverloppsmark af allmänningen blefve att tillgå, för att i den ordning 1811 års författning utstakade af K. M:t och kronan försäljas. Den för brukets privilegierade smidesrätt. här ofvan beräknade årliga kolbristen af 750 läster förmäles bruket erhålla från de efter brukets anläggning inköpta hemmanen Greksnäs, Greksskog och Löfnäs.

Sedan de här ofvan omförmälda skogsanslagen till de å rekognitionsskogen belägna, lägenheterna varit föremål för fler-faldiga pröfningar, blef ändtligen genom Kammar- och Bergs-kollegiernas utslag den 11 Oktober 1820 föreskrifvet dels att, med afseende på skogstiilgången inom hägnad, skulle alräknas

för Stadra bruksgård 52 tunnl. 16 kappl.

„ Hammarhultet . 27 „ 16 „

„ Norra Ötorpet .15 „ — —

„ Södra Ötorpet .20 „ — —

och för Ryttarbacken . 4 „ — —

samt vidare för Klacka grufvelags “yxbörd å Hammartrakten'1, enligt Rprgskollegii resolutioner af den 4 December 1744 och 6 December 1750 .... 30 „ — —

eller tillsammans 149 tunnland

graderad skogsmark, hvilka alltså skulle afdragas från hela graderade lunnlandlalet så väl å den del, bruksegaren ensamt begagnade, som å Hammartrakten, utgörande tillhopa 1,251 tunnl. 25-^- kappl., hvaraf således endast 1,102 tunnl. 25|- kappl. å-terstode; dels ock att., då årliga afkastningen häraf icke kunde beräknas till mera än 530 läster, och brukets kolbehof upp-ginge till 1,260 läster, så vore ådagalagdt, att rekognitions-skogen bortle bibehållas till understöd för brukets smide. Men emedan bruksegarne icke inom den 4 Februari 1817 i vederbörlig ordning anmält sig hos kollegierna till skatteköp å ifrågavarande rekognitionsskog, så skulle, jemlikt föreskriften i k. brefvet den 30 Juni 1820, tillsvidare och intilldess K. M:t behagade annorlunda förordna, anstå med indelning till hemmantal och skattläggning af samma skog, hvilken bruksegarne emellertid egde att fortfarande begagna emot rekognitionsafgift.

Sedan genom k. brefvet af den 31 Mars 1824 blifvit föreskrifvet, att utan afseende på om och när anmälan till dylika skogars inlösen å bruksegarnes sida skett, den andel af dessa skogar, som de förklarats berättigade för smidet bibehålla, borde skyndsamligen till hemman indelas och skattläggas, och bruksegarne på ansökan hos Konungens Befallningshafvande den 21 Juli 1825 påföljande dag erhållit denna myndighets förordnande å

vederbörande embetsmän att verkställa skattläggning af rekognitionsskogen, blef denna förrättning verkställd den 28 Sep-lember samma år. Dervid afräknades från rekognitionsskogei: dels de genom kollegiernas nlslag den 11 Oktober 1820 bestämda skogsanslagen 149 tunnland graderad skogsmark, son ansågos motsvara 223^ tunnland ograderad mark, dels ock in-rösningsjorden till \ hemman Stadra 51 tunnland 24-|-kappland, så att. den egentliga skogsmarken beräknades innehålla 1795 tunnland kappland i areal, hvartill komme de 10 tunnland åker samt 36 tunnland 20 kappland äng, som begagnades till torplägenheterne Greksdal, Ryttarbacken, Norra och Södra Ötorp, Hammarhultet samt Finna qvarn. Efter den för orten gällande skätlläggningsmetoden, åsattes inegorna en grundränta af 7 daler 4 öre 15 penningar silfvermynt, som motsvarade ett lialft mantal, hvarjemte sjelfva rekognitionsskogen,efter beräkning af 1,80C tunnland på helt hemman, uppskattades till ett mantal, med er skogsränta af 7 daler silfvermynt, så att sammanräknade ränte-beloppet skulle utgöra 14 daler 4 öre 15 pgr eller 4 rdr 34 sk. 4 rst specie. På grund häraf föreslogo skatlläggningsmän-nen, att ifrågavarande rekognifionsskog, under namn af Finnån, måtte fastställas till \\ mantal med jo rdeboks ränta af 2 skepp:d 17 lisp:d 7\ skålpund tackjern eller . . 2: 46. 4.

hem mantals ränta..............................1: 36. —

Summa 4: 34. 4.

samt kr ono tion de af den till åker odlade marken 21 i kappar, att utgå med \ råg och -J hafre.

Uti häröfver afgifvet utslag den 7 Juni 1830 förklarade Kammarkollegium sig icke finna annan anmärkning emot skattläggningen, än alt, enär ett helt mantal borde efter skattlägg-ningsmetoden gifva 14 daler 4 öre 12-^ pgr silfvermynt, räntan borde rätteligen utgöra 7 rdr 4 sk. 6f rst specie; men e-medan denna ränta, uträknad efter ett medium af de 10 sist-förtlutne årens markegångspris å de persedlar, hvarufi densamma enligt Skätläggningsmetoden borde utgöras, endast uppginge till 35 rdr 3 sk. 8 rst banko och således understege det belepjaf 70 rdr 46 sk. 8 rst, som kronan i rekognitionsafgift och kolningsfrihetsbevillning under nämnda tid årligen af rekogni-lionsskogen åtnjutit; och då sistnämnda belopp borde, i följd af Kammarkollegii cirkulärbref den 31 Mars 1824, såsom ränta påföras rekognitionsskogen, hvars hemmantal dock, jemlikt kongl. brefvet den 6 Mars 1830 derigenom icke komme att förhöjas, så pröfvade kollegium skäligt fastställa meranämnde skog “med namnet Finnan till 1\ mantal, med följande efter medelvärdet af 10 års markegång till 70 rdr 4 sk. 8 rst banko sig förvandlande ränta, neml. jordeboksränta 9 skepp:d 25 lisp. 15-|

skålpund tackjern..............................11: 4. 10ft

manialsränla: boskapspenningar 1:

skjutsfärds d:o * — 36. — — 1: 36

Summa rdr 12: 40. 10£4 specie, att jemte den af skattläggningsmännen föreslagna kro-notionde“, hvilken jemväl fastställdes, utgå från och med det påföljande året, antingen in natura eller efter markegångspris; hvaremot den för skogen erlagda rekognitionsafgift ochkolnings-lrihetsbevillning med samma tid skulle upphöra.

Sedan bruksegarne den 10 November samma år erlagt föreskrifven skatteköpeskilling för nyhemmanet Finnån 11 mantal med 77 rdr 5 sk. 6 rst banko, utfärdades af Kammarkollegium den 22 derpåföljande November vederbörligt skattebref å berörda hemman.

Som de 149 tunnland graderad skogsmark, hvilka genom Kammar- och Bergskollegiernas ofvanberörda utslag af den 11 Oktober 1820 blifvit anslagne till Sladra bruksgård m. fl. lägenheter, utgjorde en del af kronans åt Sladra och Finnå bruk till begagnande upplåtna rekognitionsallmänning, blef Konungens Befallningshafvande af Kammarkollegium anmodad föranstalta det behöriga räntor åsaltes äfven berörda skog. I följd häraf verkställdes den 19 Augusti 1833 ytterligare skattläggning å ifrågavarande skogsanslag, nemligentill torplägenheten Hammarhult...........27 tunnl. 16 kappl.

Norra Ötorpet.....15 „ — —

Södra Ötorpet .... 20 „ — —

och Ryttarbacken .... 4 „ — —

samt Klacka grufva tor yxbörd å den

s. k. Hainmartrakten.........30 „ — —

eller tillsammans 96 tunnl. 16 kappl.

fullgod skogsmark, hvilka icke (ogos i beräkning då Finnåsko-gen i öfrigt år 1825 skaldades; och då jemlikt kollegii cirku-lärbref af 1824 af fullgod mark 1,200 tunnland finge beräknas för ett helt manlal, ansågs ifrågavarande skogstrakter böra uppskattas till mantal, under benämning af Finnan N:o 2, med en grundränta af 18 skill. 10-ij} rst, hvilket förslag af Kammarkollegium genom utslag den 30 December 1834 godkändes. Derigenom fastställdes jordeboksräntan till 6 lisp. 18-^ skålp. tackjern ä 1 rdr 5 sk. 4 rst pr skepp.-d — — 14 sk. 2-i| rst samt hemmantalsräntan: boskapspenningar 2. 8.

skjutsfärds d:o 2. 4. 8.

Summa 18 sk. 10 ^-Q-rst specie, att i föreskrifven ordning utgöras.

Äfven detta nyhemman skatteköptes, och erlades köpeskillingen den 14 Mars 1836 med 2 rdr 17 sk. 2 rst banko, hvarefter vederbörligt skaftebref af Kammarkollegium utfärdades den 5 December sistberörda år.

I fråga om de 52-|- tunnland fullgod skogsmark, som genom merberörda utslag af år 1820 tilldeltes Stadra bruksgård, förklarades med anledning af anhänggiggjord talan derå, att dessa 52-1- tunnland vore svarande emot den skogsrymd, till hvilken -i hemman Stadra blifvit skattlagd, hvarföre densamma, såsom inbegripna uti det å hemmanet den 12 September 1760 utfärdade skatteköp, redan vore till skatte försålde. — Härmed hade bruket sålunda förvärfvat sig fullständig eganderätt (ill hela den gamla rekognitionsskogen.

Klacka grufvelags rättighet till byggnadsvirke å den på

nyheumianet Finnan N:o 2 belägna hammarlraktcn eller “kröningen" bibehölls härunder oförkränkt, sådan denna rättighet genom Bergskollegii resolutioner af åren 1744 och 1750 blifvit bestämd, och uti Kammarkollegii skaftebref å samma hemman blef denna rättighet ytterligare förbehållen och stadfästad.

Af tvänne öfver bruksegendomen förrättade s. k. bankovärderingar den 11 December 1813 och den 9 December 1816, eller vid samma tid hofrättsrådet Hedblad blef egare till hälften deraf, erhåller man en ganska tullständig beskrifniug öfver brukets verksamhet och beskatfenbet i öfrigt. Sålunda upp-gifves lägenheternas antal, oberäknadt bruksgården, vara 17 med 26 åboer, hvilka sednare underhöllo 26 dragare, öfver 60 större boskapskreatur och nära dubbelt antal af mindre, hvarförutan å gården föddes 3 hästar samt 30 större och mindre kreatur. "Jordbruket drifves på ortens vis med circulation och utsås på detta sätt (ill och öfver 5 tunnor råg samt 30 tunnor vårsäd, jemte betydlig myckenhet jordpäron." Odlingslägenheter funnos ännu obegagnade och skogsarealen beräknades till 6,038 tunnland.

Vidare inhemtas att

1 “Åbyggnaden beslår af timrad och brädslagen prydlig karaktersbyggning under jernplåt-tak med förstuga, kök, sal samt 6 stycken större och mindre rum på nedra botten och 3:ne ofvanpå, försedde med sämre och bättre kakelugnar, tapetserade väggar, hvitlimmade tak, samt in- och utvändigt oljestrukna fönster ocb dörrar, jemte slagur i frontespicen. Uti östra flygeln eller konlorsbyggningen*') äro 4 rum med kök i nedra våningen samt 2:ne gafvelrum; vester på gården en visthus- och spannmålsbod, drängstuga med vedhusbyggning. Dessutom särskildt uppförde bagarestuga med kök och kammare brygg- ocb brännerilms nära sjön; klensmedja, badstuga m. m.; stall, fähus, loge, lador ocb vagnshus på sidan i fyrkant uppförde; jernbod och båtbus nedåt sjön. Is- ocb hemkällare, allesammans under näfver- och torftak, en del i sednare åren nybygde, de öfrige äldre men brukbara, somliga bus brädslagne, dock fordrande mer eller mindre, likväl ej betydliga reparationer. — Lanriböiiders, torpares ocb dagkarlars bostäder äro uti jemngodt, sämre och bättre förhållande. “

“Samtlige underhafvande samt smederne undfå, efter gammalt, visst span-målsuttag eller proportionerligt behof

för 4 rdr banko pr tunna strid säd, råg, korn

,f) Denna byggnad förmäles hafva blifvit hitflyttad från Finnån, der densamma förut varit bostad åt smederne.och ärter; betala det iifriga efter gångbart pris, eller köpa i Nora stad, der hvarj lördag är betydlig tillförsel af spanmål m. m. — Smedernes arbetslön 16 sk. pr skepp ordinarie jern, hvaraf finare sorter smides för det mesta. De erhålla' för 'öfverjern inberäknadt 8 procent på 100 skepp. 3Vsrdr, och livad deröfver stiger 8V3 rdr skepp-.del För öfverkolen, dé Törsta 100 läster på årssinidet 16 sk. pr läst samt för de öfrigi 34V3 sk. dito. Öfveriernet stiger vanligen öfver 10 procent samt kolen till 150 ä 20(läster. Smederne åtnjuta bergsel, samt hålla sig temligen skuldfrie. — Dagsverke utgöres af dagkarlarne för 5 Vs sk. med Vs minskning till de s. k. hästorparne, son för dragare beräknas ä 2 2/3 sk. pr dag.“

All malm- och lackjernsfrakt “verkställes med egne bönder och torpare hvilka ock utföra en del af stångjernet, som efter omständigheterna föres antingei till Stockholms eller Göteborgs vägar. I förra fallet sändes det stundom på Örebr 6 mil för 16 sk. forlön till egne och 40 sk. ä 1 rdr pr skepp, åt stundom tillitad' fremmande körare, eller ock först på Nora, derifrån det sedan afgår med logde for bönder till Arboga våg, då hela landsvägen blir 7 Vs mil och forlön proportionerli emot vägens tillökte längd, men sjöfrakten sedermera från Arboga lindrigare oc mera skyndsam än från Örebro. — När stångjernet skall afgå till Göteborg forslas de först vintertiden på Kristinehamn 5 Vs mil.“ —

“Malmbokningen göres af eget folk lör 22/3 ä 3*/s sk. pr tunna, med någon förhöjning till främmande. Kolen, framkörde, kosta till underhafvande 8ä 1 sk. pr läst allt efter vägens längd med någon förhöjning vid förefallande svårighete samt lijelp till kolbottnars anläggning. Såsom skatt lemnas af visse åboer i Skär hyttan, torpen Kröket och norra Smällfallet inalles 200 läster kol, hvarförutan åboern vid Kröket och Höjden utgöra 107 irie dagsverken om året. Alla öfriga tjenstbarhe ter betalas .till underhafvande efter ofvan antecknade priser; men äro de fieste a dem uti mer och niindre skuld. De utgöra i allmänhet icke annan skatt för sin lägenheter, än genom den mindre betalning, för hvilken de verkställa kolning, körs lor och annat arbete, hvaremot de åtnjuta viss spanmål för underpris.“

Tackjernslillverkningen på brukels andelar (^) i Greksåsars masugn uppgifves på de 10 förutgångna åren hafva utgjort mellan 630 och 800 skepp., med cirka 13 skepp, om dygnet och en kolåtgång af 18 tunnor samt en tillverkningskoslnat af 2 rdr 30 sk. 3 rst pr skepp. “Greksåsars masugn är belägen f mil söder om Sladra invid samma der förbigåendi landsväg, deråt lackjernet föres, för att vidare transporteras til Finna hammar, dit icke tinnes brukbar körväg öfver marken utan varder lackjernet dit och stångjernet derifrån sommartidei transporteradt på båt, öfver Grecken mil, hvilket sker så mycket beqvämare, i anseende till in- och utiastningen vid bruket som smedjan med jernbodcn äro belägne invid sjöstranden, ocl jernbåten lägger direkte intill bruksbacken. — Af bruksbygg-naderne är smedjan timrad pä stenfot under brädtak. och metrörliga verket i brukbart stånd. Hjulen drifvas för öfverfall. Kolhuset gammalt af resvirke. Jernbodbyggningen afdelt i 2:ne rum, uppbygd senare åren. Smerternes bostad, bestående uti 4 stugor, äro med uthusen gamle. Förutom smedjedammen un-derhålles ock en damm vid sjön Rågrecken, samt en mindre vid liusbehofsqvarnen, alla i godt stånd“.

Tillverkningskostnaden för det berättigade smidet, 606 skepp, beräknades levererad! å uppstadsvågarne Arboga, Örebro

och Kristinehamn till....................4 rdr 32 sk.

Omkostuaderne på uppstadsvåg med frakt derifrån till Stockholm eller Göteborg

samt umgälder derstädes till ... — 42.

Jernkontorsafgiften .... — — 2 rst.

Förlagsränta, 8 procent på 6 månader,

omkring . ... — 10. 8 —

eller tillsammans 5 rdr 36 sk. 10 rst banko pr skepp, bergsvigt. “Då smidesbeloppet 606 skepp, bergsvigt utgör i

stapelstadsvigt 666-jr skepp, och med afseende dera att brukets stämpel*), är godkänd samt hutvudsakligast finare sorter ordinarie eller tum 4-kanl och lf- tum platt med f- tums kant och det öfriga uti extra sorter tillverkas, anses försäljningspriset kunna upptagas till 12 rdr pr skepp., hvilket dock är mindre än- det för året 1816 stadgade lösningspriset å hammarskattsjernet, men öfverstiger de föregående svåra årens nedsatta jeruvaruvärde. "

Med ledning af dessa värden beräknades vinsten å stång-jernstillverkningen till 4,503 rdr 11 sk. 2 rst, hvarjemte värde-ringsmännen ansågo sig dertill böra lägga den beräknade vinsten å 73 skepp, tackjern, som i medeltal tillverkades utöfver de till smidet erforderliga 610 skepp., med 2 rdr 1 sk. 9 rst

*) Stiimpeln utgöres till hufvudsaklig del af det bomärke, hvarmed Greks-stadra hemmanets första äbo undertecknade köpehandlingen derS till brukets anläggare Anders Hindersson.pr skepp., utgörande skillnaden mellan det ofvan angifna till-verkningspriset 2 rdr 30 sk. 3 rst och det vanliga försäljningspriset 4 rdr 32 sk., hvilken vinst sammanlagd! utgjorde 146 rdr 31 sk. 9 rst. Hela vinsten å bruksrörelsen skulle sålunde uppgå till 4,651 rdr 42 sk. 11 rst, allt banko". Enligt hine-bankoförfatlningarne hör denna summa göras till kapital med 1 för hundrade och utgör då 51,687 rdr 34 sk. 2 rst, som sålunda är den beskrifne Stadra och Finna bruksegendoms säkn innerliga värde." Detta var den 9 December 1816.

Vid granskning i Bergskollegium af denna värdering ansågs det beräknade försäljningspriset för stangjern af 12 rdi pr skepp, för högt, emedan medeltalet af de 10 förflutna åren: pris icke uppginge till mer än 10 rdr; hvarjemte den beräknad) vinsten å öfverskjutande tackjernstillverkning icke bort upptagas då denna öfvertillverkning icke alltid med säkerhet kunde anse: ega rum.

I 1813 års värderingsinstrument uppgifves enahanda siffror i afseende på aflöningar, tillverkningsbelopp m. m. Till-verkningspriset för 1 skepp, tackjern beräknades då endast til 2 rdr 13 sk. och försäljningspriset till 2 rdr 45 sk., samt i 1 skepp, stångjern, det förra till 4 rdr 42 sk. och det sednari till 9 rdr. Afkastningen beräknades till 3,094 rdr 33 sk. (rst och deraf härflytande värde å bruket till 34,385 rdr 21 sk. 6 rst banko.

Omkring 20 år sednare, eller i December 1835 förrättades af vederbörande bergmästare ny värdering å bruksegendomen för erhållande af lånerätt i bruksegares hypotekskassa Efter verkställda skattläggningar af Finnå rekognitionsskog, sam med tillköpte fastigheter bestod egendomen då af 4|~J mantal mei 44 åboer samt en kreatursbesättning vid bruksgården af 5 hästar, 2 oxar och 10 får, och å de öfriga egendomarne af 34 hästar, 1 oxe, 137 kor och 170 får. Arealen uppgifves till 1,231 tunnland 24 kappland instängde ägor och slotterhagar samt 7,05<tunnland 24 kappland skogsmark, eller tillsammans 8,289 tunnland lökappland. Skogsmarken ansågs kunna med dess framtida bestånd lemna utom gårdfång och vedbrand 978 stigar kol å 24 t:or årligen. Spanmålsafkaslningen upptogs till 91-J tunnor råg, 161f tunnor hafre och 451^ tunnor potatis. Hela bruttoafkomsten beräknades, efter 7 rdr 24 sk. pr tunna råg, 3 rdr 21 sk. rd tunna hafre, 1 rdr 32 sk. pr tunna potates, en nettobehållning af 6 rdr 32 sk. för hvarje ko och 1 rdr för ett får, samt 2 rdr, 2 rdr 24 sk. och 2 rdr 32 sk. pr stig kol efter olika afstand,*) till ett sammanlagd! värde af 5,958 rdr 12 sk. 9 rst., hvarifrån afräknades bruk-ningskostnaden för åkerjorden 1,626 rdr 11 sk. 4 rst, allmänna onera 624 rdr 9 rst och för byggnaders underhåll 129 rdr, eller tillsammans 2,379 rdr 12 sk. 1 rst, så att den verkliga behållningen af landtegendomen ansågs utgöra 3,579 rdr 8 rst, motsvarande ett kapitalvärde af 59,650 rdr 14 sk. 7 rst bankomynt.

I fråga om bruksrörelsen säges sjelfva smedjan vara gammal och bristfällig, men det rörliga verket i mycket godt stånd, sedan en ny s. k. Widholmsk blåsmaschin föregående år blifvit uppsatt. Af öfriga vid bruket befintliga byggnader voro jern-bodarne samt smedernas uthus nyligen ombygda och ny bostad för smederne under byggnad. — Stångjernstillverkningen under sistgångna 10 åren hade i medeltal utgjort 737 skepp. 9 lisp. 5 skålp., hvartiil erfordrats 707 skepp. 13 lisp. 5 skålp. tack-jern, deraf 671 skepp. 21 lisp. 15 skålp. erhållits af egen blåsning vid Greksåsars masugn, så att brukets behof af köpe-tackjern endast utgjort omkring 35 skepp., som dock erhållits från egna sinderstampar vid Greksåsar och Skärhyttan. Tack-jernet kostade i tillverkning 4 rdr 29 sk. 4 rst och i transport till bruket 8 sk. b:ko pr skepp. Arliga kolåtgången ut-

*) Det gångbara kolpriset uppgifves till 4 rdr 32 sk., och arbetskostnaden till 2 rdr, 2 rdr 8 och 2 rdr 24 sk.gjorde

till snildet 706 stigar 5 (:or och till tackjernsblåsninger 534 stigar 19 t:or, eller tillsammans 1,240 stigar. Tillverkningskostnad eller försäljningspris för stangjernet: linnes icke oin-näinndt, men väl att transportkostnaden, provisioner och extra utgifter utgjorde till Stockholm 45 sk. 10-| rst och till Göteborg 1 rdr 18 sk. 8 rst b:ko pr skepp, stapelstadsvigt. — Grufvedelar funnos i Blanka, Humlaberget, Halvarsherget, Wrett-grufvan, Ömansgrufvan, Mossaherget och södra Prestaberget, alla pä högst -J mils afstand frän masugnen.

De af hofrättsrådct Hedblad till bergskommissionen äi 1835 lemnade uppgifter rörande bruket öfverensstämma i huf-vudsak med de uti värderingsinstrumentet. förekommande, mer man erhåller dessutom åtskilliga andra i visst afseende ganska intressanta upplysningar. Sålunda nppgifves att taxeringsvärdet utgjorde 55,099 rdr 36 sk. hanko; att bruket dåmera egde -jk i Greksåsars masugn; att af det tillverkade stangjernet omkring 100 skepp, årligen dels försåldes i orten och dels blef använd för eget hehof, samt alt återstoden vågfördes. Smideslönernc utgingo med 16 sk. pr skepp, för ordinärt och 24 sk. föt extra jern, hvarjemte smederne erhöllo utfodringspersedlar efter allmän sedvänja samt vissa tunnor strid spanmål för 4 rdr tunnan. De första 6 procenten öfverjern godtgjordes med 6 rdr 32 sk., och livad derutöfver erhölls med 10 rdr pr skepp. Öfverkolen godtgjordes med 2 rdr, allt banko, pr storstig. Tysk-smidesmetoden begagnades, och kolåtgången utgjorde i medelta 221 tunnor pr skepp, under den tid spetsbälgor användes; mer sedan en Widholmsblåsmaschin 1834 blifvit anskaffad, hade kolåtgången nedgått till 194 tunnor och derunder. Koblingen verkställdes i resmilor, merendels af 14 käppar eller 45^- alnars omkrets, och kolvedens längd var i allmänhet 4-f aln. Gran-och björkved förekommo mest till kolning, tallveden mera sällav och i ringare mängd. Efter en kubikfamn ved kunde erhållas ända till 28 ä 29 tunnor goda kol, dock kunde i medeltal 2(tunnor antagas utgöra don vanliga afkastningen. Brukets kolare voro icke ålagde att lemna något: visst qvantum kol efter livarje kubikfamn ved, “men den, som icke mäktade åstadkomma 16 storstigar utur en 14 käppars mila, skulle ej blifva här såsom kolare bibehållen.“ Angående ortens skogshushållning i allmänhet yttras, “att en efter rationela grunder drifven skogshushållning synes ännu vara främmande för ortens innevånare. Fall— svedning utan urskillning och en myckenhet getkreaturs underhållande äro de missbruk, som hos en och annan bland allmogen äro rådande (ill stor skada för skogarne“. Jerntillverk-ningen vid brukets hyttedelar och hammare anses kunna, med egen skogstillgång, utan att de sednast gjorda uppflnningarne eller förbättrade blåsnings- och smidesmetoder toges i beräkning, uppbringas tiil 800 ä 850 skepp, pr år, ehuru härtill skulle erfordras 1,425 storstigars kolning, hvilket belopp Hed-blad likväl anser utan olägenhet kunna tagas af den i allmänhet mycket goda skogsmarken; och, säges det vidare, “om de förhoppningar uppfyllas, hvilka sig yppat, att genom nyligen gjorde uppfinningar vid tackjernssmältningen och stångjernssmidet bespara en märkclig myckenhet af det hittills vid denna håndtering erforderliga bränsle; så bör det ej vara underkastad! tvif-vel, att årliga tackjerns- och stångjernstillverkningen vid denna bruksegendom, derest förståndiga skogshushållningsgrunder iakttagas, kunde uppdrifvas dertill, att nära 1,000 skepp, stång-jeru härstädes årligen åstadkommos. “

H o f rät t sr 6 dets yttrande om jernhandteringen i allmänhet vid afgifvande af föregående berättelse är af ganska stort intresse, då man betänker, att detta afgafs för 37 år sedan, under ett tidskifte, då en friare uppfattning af våra näringsförhållanden ännu hörde till sällsyntheterna. Ehuru samma yttrande i viss mån kan anses främmande för denna historik, torde det dock vara fortjent att här återgifvas. — Det heter nem-ligen:“Jernhandteringen i Sverige liar, mera än andra fabri ksrörelser, varit dess utveckling hämmad af de prohibitioner och skråmessiga tvång, hvilka, till följi af industriens ståndpunkt i allmänhet vid nämnde håndterings upkomst härstades förmentes vara af behofvet påkallade och sedermera med föga förändring fortfarit — En med tidens anspråk på frihet inom industriens område mera öfVerenssläm-mande lagstiftning synes nu vara i afseende på jernhandteringen lämplig i alla orle iif riket, så framt denna industrigren skall vinna det lif, hvarigenotn utländsk täilai må kunna uthållas och jernverksegaren uppmuntras, att våga betydliga kostnader til åstadkommande af ändamålsenligare tiIlverkningssätt och förbättrad vara. —Forbude för skogsegarne inom bergslag, att fritt och till hvad slag af jerntillverkning samt til huru högt belopp deraf, som honom godt synes, begagna deras skattehemmans sko gar, qvarstår ännu; men den tid torde väl icke vara aflägsen, då i följd af nyligei uppfunne förbättringar af vcrkstäderne för både tackjerns- och stSngjernstillverknin-gen, fullkomlig frihet kan ega rum för en livar, att

efter begreppet om egen förde begagna skattehemmanens skogar, antingen till tackjernsblåsning eller till stångjerns smide, obegränsadt eller åtminstone till förhöjdl belopp emot skälige afgifter. — Nä industrien således en gång lösgöres från skadligt tvång, skall den säkerligen upp väcka en nu flerestädes qväfd omtanka för skogarnas och malmernas väl beräknad användande. Följden deraf blifver omsider en bättre afkastning af bergverken ti: ökad och varaktig vinst både för den enskilte egaren och för staten.“

Månne icke allt, hvad som i fråga om jernhandteringen frigifvande egt rum sedan detta skrefs, visar hvilka sanninga här uttalades, och månne icke slutorden ännu i dag ega sii fulla tillämpning? Den ängsliga försigtighel man fordom åda-galade, då det ifrågasattes att anlägga en stångjernshammare bergslagen, har nu försvunnit och, hvad som för den ytliga betraktaren kan synas märkvärdigt, sedan detta skråsystemets tor-mynderskap af den fria konkurrensen blifvit bortjagadt, har inon de egentliga bergslagerna äfven de flesta hamrarne försvunnit och detta af helt naturliga skäl. En fabrik måste anläggas der det bäst lönar sig att förädla e i råvara, antingen det är fråga om att blåsa eller att utsmid; tackjern, och den täflan, som numera uti industrielt och kom-mersielt hänseende städse gör sig gällande, har ock till följd att denna sats med skäl kan kallas ett axiom, hvars förbiseend säkerligen icke lemnas ostraffadt, och det stränga men rättvisa straffet måhända blifva — ekonomisk ruin.Genom Bergskollegii utslag: af den 6 December 1838 bifölls bruksegarnes begäran om tillökning i stångjernssmidet vid Finna hammaren från 600 til! 800 skepp., för hvilken tillökning hammarskatten bestämdes till 3 skepp., så att densamma derefter skulle utgöra 9 skepp. — Genom kongl. förordningen den 27 April 1846 angående stångjernssmidet, tillälos vederbörande bruksegare, att, efter anmälan hos bergmästaren, åtnjuta obegränsad tillverkningsrätt med rättighet att vågföra allt det stångjern, som kunde tillverkas vid innehafvande verkstäder. En dylik ansökan från Stadra bruksegare den 22 Augusti 1847 blef också bifallen genom bergmästareembetets resolution af den 7 November samma år, alldenstund brukets smidesrätt vargrun-dad dels på egne till tackjernsblåsning i bergslagen anslagne skogar, dels på en numera skatteköpt kronoallmänning. Här-jemte förklarade bruksegarne i nyssberörda ansökan sig ämna vid Finnån för stångjernstillverkningen begagna en smält- och en räckhammare förutom den der förut privilegierade stångjerns-hammaren; och då sökanderne derjemte styrkte alt någon förändring af uppdämningen för dessa nya hamrar icke erfordrades, blef bergmästareembetets bevis härom meddeladt sistberörda dag. En likartad anmälan ora inrättande af en särskild räckhammare vid Finnån utmed dervarande husbehofsqvarns vattenränna, för att vid förefallande smärre behof begagnas, bestyrktes genom bergmästareembetets bevis af den 29 Augusti 1849.

Långt innan denna utvidgning af smidet vid Finnån egde rum, synes bruksegarne haft för afsigt att flytta hammarsmedjan till Svartelfvens vattendrag, att döma af de tvänne kostnads-förslag öfver en stångjernshammares uppbyggande vid Kröket som upprättades 1823, af hvilka det ena slutade på nära 3 och det andra på 4000 rdr banko. Men häraf blef dock ingenting, likasom ej heller med införande af lancäshiremetoden vid Finnån, hvarom ganska lifligt ventilerades mellan hofrälts-rådet Hedblad och flere sakkunnige personer omkring år 1833.

7Angående underhållsskyldigheten af vägen mellan Roe-kesholms bruk och Stadra gård uppstod år 1840 en rättegång, hvilken slöts med Nerikes lagmansrätts dom af den 1 September 1843, som föreskref, alt förenämnde väg skulle iståndsät-tas och underhållas af Rockesbolms bruksegare för Rockesholm med dertill hörande hemman till y8^ delar, af Stadra bruksegare för 2 hemman Skärhyttan, Löfnäs och i hemman Grekshöjden till delar, af egarne till ^ hemman Sandsjöhöjden

till yly delar, af Petter Persson i Skärtorp för yy hemman till yiy del samt af Erik Jonsson i Flosjöhyttan för ^ hemman der-städes til yiy- del, allt efter graderad väg beräknadt. För att få den sålunda stadgade underhållsskyldigheten fördelad å vederbörande väglotlsegare verkställdes den 18—20 September 1848 mätning öch gradering af vägen, hvarefter denna förrättning vid hållet sammanträde den 3 November 1852 inför vederbörande landtmätare med gode män godkändes, äfvensom sjelfva lottläggningen och de för densamma uti graderingsinstrumentet antydde grunder. Härjerate beslöto väglottsegarne att, sedan hela den ifrågavarande vägen framdeles blifvit på hela vägbyggnadslagets gemensamma bekostnad iståndsatt och i vederbörandes närvaro afsynad och giltig förklarad, verkställa lodning at de i graderingsinstrumentet beskrifne 33 särskilta vägskiften

till framtida underhållande, hvilken lottning sedermera verkställdes den 10 Oktober 1854, hvarefter hela denna förrättning blef af Nora Häradsrätt till efterrättelse fastställd den 21 April 1855.

Samtidigt med rättegången om Rockesholmsvägen pågick äfven rättegång om det s. k. bruksblecket vid Rockesholm, hvilken tvist slutligen afgjordes genom Nerikes lagmansrätts dom af den 10 Septemher 1842. Förhållandet med denna rättegång är i korthet följande:

Genom afhandling den 2 September 1732 hade Olof E-liesson och Jan Jansson i Godarstorp till bergmästaren Erik Stockenströms sterbhusdelegare för 1 tunna sill och 1 tunna laxupplåtit, östra stranden af Svartelfven mellan sjöarne Halfvars-noren och Skiirjen till så väl nödigt damfäste för den då der-städes påbörjade hammarbyggnaden, som ock till plats för vidare byggnad, i fall det skulle åstundas. Enligt denna handling åtecknadt qvilto hade i stället för den utfästade laxtunnan betalts kontant 72 daler silfvermynt. Då emellertid någon viss areal icke blifvit utfäst vid denna upplåtelse, utfärdades af de föregående säljarnes söner och efterträdare Erik Olsson och Olof Jansson i Godarstorp den 17 Januari 1737 ny afhandling dera, hvarigenom förklarades, att de “uppburit full och riktig betalning så för dam fästet, såsom ock för ett hundrade famnar derifrån uti qvadrat räknadt, stranden utföre åt sjön Skär-jen, som är en ganska stenig och oländig plats. “

Uti stämningsansökningen till 1840 års hösteting i Nora härad yrkade Stadra bruksegare, att som Rockesholms bruk dittills disponerat den till Skärhyttan hörande egorymden mellan Svartelfven och den s. k. Limbergsbäcken, hvarest vexande skog blifvit huggen samt planteringsland intagne och begagnade för Rockesholms smeders behof, men, efter deras mening, någon annan rätt till jorden på den sidan Svartelfven icke tillkomme Rockesholms bruk, än nödigt damfäste för brukets gångande verk samt nödig tomtplats för befintlige verkstäder derstädes, yrkades af dem, det måtte Rockesholms bruksegare förklaras oberättigade, att, utom damfäste jemte qvarn och smedjetomter samt den till begrafningsplats och vägar hittills begagnade jord, taga någon slags befattning med eller att nyttja och bruka of-vanbesagde egorymd, utan densamma återgå till stamhemmanet, dcrest icke sådan handling kunde förevisas, som medgåfve vidsträcktare rätt, hvilket då borde styrkas. Sedan de här ofvan anförda handlingar af svaranderne blifvit företedde, gjordes af käranderne den invändning, att med 100 famnar i qvadrat borde förstås antingen 100 qvadratfamnar, eller ock en fyrsidig rymd af 100 famnars omkrets, hvilket påstående dock å svarandesi-dan bestreds under förmenande att dermed icke kunde åsyftas annat än en fyrsidig figur med 100 famnars sidor eller 10,000 qvadratfamnar. Efter föregången besigtning och uppmätning al omtvistade området, och sedan målet förevarit å 3:ne ting, af-sade Häradsrätten genom utslag den 15 Januari 1842, att son med en rymd eller yta af 100 famnar i qvadrat efter vanlig språkbruk måste förstås en rätvinklig, liksidig figur, hvars bas och öfriga sidor, livar för sig och icke tillsammans utgöra 10(famnar, och således afhandlingen af år 1737 måste afse et dylik yta med ett innehåll af 6 tunnland 13j-^- kappland, hels ordalydelsen i öfrigt tydligen utmärkte, alt meningen icke vari att det försålda skulle utgöra så litet som 100 qvadratfamnar hvilket, ehuru obetydlig skillnaden låter, likväl för begreppe vore något helt annat än 100 famnar i qvadrat, och den tydning käranderne velat gifva åt afhandlingen, alt den må ansei betyda detsamma som en fyrsidig rymd af 100 famnars omkreti än mindre vore med en rätt tolkning förenlig; alltså, och emedan kongl. förordningen den 19 December 1827 stadgade at till qvarnar, bruk, stampar eller andra vattenverk må jord fråi hemman för alltid eller på viss tid kunna afsöndras emot årli; afgäld till hemmanet, pröfvade häradsrätten skäligt förklara, de Rockesholms bruk icke kunde åläggas afträda något af ifrågavarande fyrsidiga område af 100 famnar i qvadrat , eller 6 tunnland 13 j-J kappland, men förpligtades deremot, att de derutöf-ver, utom bevisligt lof, gjorda intagor, som skulle utgöra 471 qvadratfamnar, genast utan lösen afträda; och skulle årlig afgäld till bolbyegarne enligt åberopade förordning erläggas fö den jordrymd bruket sålunda fick behålla, hvarjemte rättegångs-kostnaderne qvittades. Detta utslag blef, såsom redan är nämndt af lagmansrätten faslställdt, men den ifrågasatta afgälden ha sedermera icke blifvit åsatt förrän sistlidet år, då denna gamli tvist genom särskild uppgörelse mellan Rockesholms och Stadn bruksegare afslulades.Gem m köpebref af den 9 April 1839 inköptes till bruket ^ hemman N:o 3 i Greksåsar, kalladt Kopparhyttan, al Erik Ersson derstädes for 3,733 rdr 16 sk. banko. Greks-åsars byalag stod vid denna tid under laga skifte, hvarföre uti köpekontraktet föreskrefs, att säljaren skulle godtgöra alla till-tiden för köpets afslutande i och för skiftesförrättningen belöpandeut-gifter, äfvensom hålla

köparne skadelösa för allt hvad Erik Ersson genom frivilligt åtagande under skiftets fortgång kunde hafva . förbundit sig att till Greksåsars öfrige byamän afstå ufaf Kop-parhytte egendom utöfver hvad honom enligt lag ålegat. Detta sednare förbehåll synes dock icke hafva varit af synnerligen farlig beskaffenhet, emedan Kopparhylleegendomen, emot afstående af sin obetydliga andel i de s. k. allmänningstegarne, erhöll i tillökning icke mindre än i tunnl. 5 kappk. graderade inegor och 60 tunnl. 20 kappl. graderad skogsmark och dessutom hela sitt egoområde uti ett enda skifte. Denna stora tillökning härledde sig dock till någon del från det af skifteslaget, vid förening om delningsgrunden den 27 Juli 1837, beslutade inköpet af det s. k. stadgehemmanet N:o 6, emot en betingad köpeskilling af 8,000 rdr banko, för att vid delningen på byns öfriga 5 hemman fördelas så, att hvarje hemman derefter skulle åtnjuta lika rättighet uti hela skifteslagets inegor och skogsmark efter den derå verkställda uppskattning

På stadgehemmanets område, straxt söder om Sladra gård, fanns beläget torpet Greksholm, äfven kalladt Fiskarkulan.

Detta torp, hvars inhägnade areal då utgjorde 5 tunnl. 4.kappl., tillika med en emellan torpet och brukets skog varande mindre skogslott, innehållande omkring 5 tunnland, hade redan den 6 December 1775 blifvit af stadgehemmanets dåvarande egare, Sven Erlandsson i Ringshyttan, för 300 daler kopparmynt eller 16 rdr 32 sk. specie försåldt till Sladra bruksegare. För biläggande af uppkommen rättegång angående jordegarerätten till torpet, blef genom förnyad afhandling den 4 April 1811 det-samma panttörskrifvet på femtio års tid till bruket af en sonson till Sven Erlandsson, Sven Olsson i Ringshyttan, emot en lånesunirna af “30 rdr specie bankooeh med vilkor att, i händelse torpet efter förpantningstjdens slut skulle af hemmans-egaren återfordras,v då vara skyldig att icke allenast utgifva båda förpantningssummorna 46 rdr 32 sk. specjebanko, ulan äfven efter mätismanna ordom ersätta all då å lägenheten varande röj— sel, hägnad och åbyggnad. ,

Under laga skiftet i Greksåsar var denna förpantning föremål för åtskilliga tvister, hvilka dock slutade dermed, att torpet inräknades på det skifte, som tillades \ hemman N:o 5, hvilket hemman då egdes af And:s Johansson, och som inköpt den hälft i stadgehemmanet, hvarifrån torpet blifvit afsöndradt.

Bruket fortfor att vara innehafvare deraf intilldess efter förpantningstidens slut, på yrkande af Olof Olsson i Greksåsar såsom blifven egare till berörda halfhemman, bruksegarne genom Häradsrättens utslag den 23 December 1862 förpligtades att på de i förpantningsbrefvet bestämda vilkor afträda torpet. Den löseskilling, som då af hemmansegaren måste erläggas, uppgick till 130 rdr rmt.

Rörande ifrågavarande stadgehemman innehåller ett Högsta Domstolens utslag af den 31 Mars 1828 följande upplysningar: Greksåsars byalag och bergsmanshvlta har enligt äldre

jordeböcker varit indeladt i sjettedelar, och brukades af 6 särskilda åboer intill år 1620. Efter sistnämnda år har uti byn funnits allenast 5 åbolotter eller s. k. hemman, men derjemle ett s. k. stadgehemman, inlagdt under ett annat hemman, tillhörigt Bengt Olsson, hvilken uppgifves hafva upptagit detsamma frän öde. Frän 1629 finnes stadgehemmanet uti jordeböckerne lika med de öfrjga antecknadt såsom ett hemman, dock inlagdt under nämnde Bengt Olssons och honom efterträdande åboers Engelbrekt Anderssons samt Sven och Lars Nilssöners hemman,fastän, enligt ar 1644 hållen undersökning, hemmanet af dess förra egor blott innehade sjelfva tomten. Genom en emellan Erik och Kils Larssöner den 16 Mars 1696 ingången afhandling, hade den förre blifvit egare af det ödeshemman, som tillhört deras fädernejord i Greksåsar och derefter vid år 1701 verkställd delning af Greksåsars hytteskog så väl bemälda Erik och Nils Larssöner som åboen Per Svensson blifvit bibehållne vid den skogsteg, som förut tillhört deras fulla hemman saml stadgehemmanet, och hvilken skulle proportionaliter dem emellan fördelas, hvarefler också Erik Larsson för sin andel i stadgehemmanet erhållit sin lott i skogen utbruten år 1702. Genom den öfverenskommelse med kronan angående jordeboksräntan af de flesta bergsmanshemman i Nora och Lindes bergslager, som träffades den 8 Juni 1664, blef denna ränta för de öfriga 5 hemmanen i Greksåsar bestämd i ett för allt till 3 skepp. 5 lisp. eller 83 lisp. fackjern, utom särskild iiemmantalsränta, hvaremot stadgehemmanet, med befrielse från hemmantalsräntan, endast utgjorde ett fat osmundsjern, som sedermera förvandlades till 16 lisp. och slutligen till 1 skepp. 6 lisp. 10 skalp, eller 32-t- lisp. tackjern. Vid de

skattevärderingar, som år 1759 verkställdes å alla 6 hemmanen i Greksåsar, befanns stadgehemmanet så till inegor som utmark vara af vida sämre beskaffenhet än öfrige hemmanen, så att skalteköpeskillingen blef derefter lägre bestämd, och sedermera, då skatteköpet beviljades, erlagd med .endast 33 daler silfvermynt för hela hemmanet. Det egde icke heller del uti Greksåsars bergsmanshytta, ^hvilken vid skatteköpet blifvit till de öfrige fem hemmanen upplåten, med i åt hvardera".

Sedan fråga omkring år 1806 blifvit väckt om enskifte inom Greksåsars byalag, uppstod en långvarigrättegång om huruvida hemmantalet eller hemmanens grundränta skulle läggas till grund lör delningen af Greksåsars bys skog och mark gran-narne emellan. Häradsrätten förklarade i sitt utslag den 14April 1808 att stadgehoniraanet skulle bibehållas via inne-håfvande skog och utmål i den proportion, som grundränfi derför emot de andra hemmanen till kronan utgjordes. Vest-manlands lagmansräll ansåg stadgehemmanet icke kunna njut annat utmål än som öfverensstämde med 14 kap. 4 § bvgg-ninKabalken(?); hvaremot Svea Hofrält, genom dom den 24 Jun 1809, sålunda gillade häradsrättens beslut, att, vid förestående delning af Greksåsars byaskog, den delningsgrund som inom byi vore gällande, och emellan de öfriga hemmanen iakttoges, äfvei borde tjena till rättelse vid bestämmandet af stadgehemmanet! lott i samma skog. Sedan stadgehemmanets egare vid det fö enskiftes verkställande uti Greksåsars by af tillförordnade för-rättningsmannen den 5 Augusti 1825 med delegarne hållna sammanträde, yrkat, att, i anledning af innehållet af hofrättens of-vanberörde laga kraft vunna dom, stadgehemmanet måtte tillskifta jord efter hemmantalet, hvilket öfrige delegarne åter bestridt under förmenande att grundräntan eller persedlejernet borde an ses såsom rätter delningsgrund, fullföljdes detta yrkande ho konungens befallningshafvande. Genom utslag den 10 Oktobe sistnämnda år utlät sig denna myndighet, att stadgehemmant väl icke, såsom blifvit nppgitvet, kunde anses vara hela by till förmedling underlagdt,*) enär det vore ostridigt, att dett hemman, af fordno öde, vore derifrån upptaget och skog det samma tillagdt; men som nämnde hemman icke hade sig på förd t boskaps- och skjutsfärdspenningar, hvilka utgjorde orten rätta hemmantalsränta, hvarföre hvarken något visst hemmanti blifvit detsamma åsalt, eller de efter hemmantalet utgående ut skylder, såsom salpeterafgift, skjuts- och väghållningsskyldigln deraf utgjorde eller ens kronotionde påförd, utan hemmansskat ten inskränkt sig till bevillningen efter värdet och persedelrän tan, hvarjemte det hvarken hade den hemmantalet åtföljand

*) Så var likväl förhållandet enligt ett landshöfdingebref af den 30 Janua 1634, hvilket vederbörande behagat förbise vid sina arkiv-forskningar.hyttedel eller ens till blåsning varit indeldt; så ansågs klart och tydligt vara ådagalagdt, att stadgehemmanet borde tilläggas skog efter dess och öfrige hemmanens grundränta i persedlejern. Häröfver klagades hos K. M:t, som i utslag af den 31 Mars 1828 förklarade, att, emot stadgandet i k. förordningen den 13 Juli 1742 ickeräntan, utan hemmanlaletbordeantagassomdelningsgrund; men då tvisten äfven gällde i livad måtto egaren af stadgehem-manet för dess andel i byn, kunde, vid här inträffade särskildta förhållanden, vara berättigad att, efter en sådan delningsgrund, erhålla en större skogslott än den redan, genom föregångne e-mot hans vederparter laga kraft vunne beslut, blifvit för ifrågavarande hemman bestämd, och denna eganderätts fråga icke borde i den för enskiftesmål sladgade ordning behandlas; så lemnades parterne öppet att härutinnan vid vederbörlig domstol anhängiggöra den talan, hvartill de kunde ega befogenhet, der de ej annorlunda kunde åsämjas.

Efter det ny rättegång uppstått om denna sednare tvist, blef ändtligen stridigheterna bilagda genom skifteslagets beslut att inköpa stadgehemmanet på sätt här ofvan finnas omförmäldt, sedan tvåhundra år förflutit från det vederbörande myndighet medgifvit hemmanets inläggande hela byn till förmedling!

Finnå husbehofsqvarn skattlades efter föregången undersökning af vederbörande fövrättningsmän den 14 Oktober 1852 till en grundränta af 1 tunna 4 kappar, hälften råg och hälften korn, hvilken skattläggning faststäldes af kammarkollegium den 3 September 1855. — Enligt k. kungörelsen den 30 November 1863 har likväl grundränta af qvarnar från och med år 1864 upphört att utgå.

s

Juris doklor 0. IL Hedblad afled i Stockholm den 5 November 1852, hvarefter hans i bruket egande hälft öfver-

gick till hans båda syskon, hofrättsrådet Hedblad och enkefru Johanna Kristina Elisabet Bilhall, född Hedblad. Bruket eogde vid denna tid i grufvor i Gamla Blanka grufva, J-g- i Asboberget, i Mossaberget, i Prestaberget, samt 2-| delar i Humlaberget, hvilka vid bouppteckningen uppskattades till 6,275 rdr. Bruket med tillydande hemman och lägenheter upp-, togs till 88,000 rdr; bruksinventarier och kreatur till 9,169 rdr 24 sk.; utestående säkra fordringar 8,242 rdr 36 sk., o-säkra dito till 3,973 rdr 19 sk. 1 rst och i brukskassan 1,315 rdr 2 sk., allt banko. Brukets skulder deremot uppgingo till 58,382 rdr 44 sk. samma mynt.

Den fjerdedel i bruket, som vid arfskiftet efter doktor Hedblad tillföll enkefru Billvall försåldes af henne den 19 November 1853 för 30,000 rdr banko till häradsdomaren Karl Eberhard Carlsson i Grythyttehed och bruksförvaltaren P. A. Sundström. Den sednare öfverlät dock redan den 26 Februari 1855 sin andel på Carlsson, hvarigenøm denne blef ensam e-gare till ifrågavarande andel.

Hofrättsrådet J. F. Hedblad afled den 23 Augusti 1854, utan att efterlemna bröstarfvingar. Hofrättsrådet hade dock genom testamente den 1 December 1830, förnyadt den 7 Februari 1854, förordnat, att hans fru Anna Maria, född Haf-ström, skulle blifva i full besittning och ego af all hans ef-terlemnade qvarlåtenskap, så i lös som fast egendom. Då emellertid detta förordnande var stridande emot då gällande arfslagar, särskildt hvad beträffade ärtd fastighet å landet, uppstod rättegång om såväl arfs- och testaments-, som bördelösningsrätten efter aflidne hofrättsrådet emellan vederbörande arftagerskor, enkefru Hedblad och den aflidnes syster enkefru Billvall, hvilken rättegång omsider slöts genom förlikning, underskrifven den27 Juli och 10 Augusti 1858, på det sätt, att de f delar uti Stadra och Finnå bruks- och landtegendom, som hofrättsrådet Hedblad eflerlemnat, skulle säljas på offentlig auktion den 13 påföljande Augusti för gemensam räkning, och att af köpeskillingen l skulle oförminskad tillfalla enkefru BiUvall, som dymedelst erhölle gödtgörelse för sin arfs- och bördelösningsrätt, hvaremot enkefru Hedblad, som ensam vore egare af alla sterbhuset tillhörande grufvedelar samt inventarier, fordringar och lösegendom af hvad slag som helst, skulle erhålla återstående § af köpeskillingen, samt befrias från all redovisning för egendomens afkastning intill den 1 November samma år, men vara skyldig att ansvara för betalningen af all boets gäld.*)

Vid auktionstillfället försåldes ganska riktigt ifrågavarande “af Stadra och Finnå Bruks- och Landtegendom bestående af: Finnå Bruk, med 2 härdar och 2 hamrar samt oinskränkt smidesrätt, Vi^dels hemman, Finnå Recognitionsskogshemman, skattelagdt till l'/2 mantal, jemte Finnå tullmjölqvarn om étt par stenar och Otorps husbehofssåg med en ram, GreksStadra V4:dels hemman, Greksnäs J/4:dels- hemman, Greksskog V-^dels hemman, Grekshöjden Vjjtdels dito, Skärhyttan 2 mantal och Greksåsar V^dels hemman, jemte 19/40:delar i Greksåsars masugn och 3/I7:delar i Kopparhytle husbehofssåg med en ram, allt inom Nora Härad, samt Löfnäs V8:dels hemman, inom Grythytte Härad, att, sådan dessa tre fjer— dedelar af oss innehafves med tillydigheter, tillträda den l:sta November innevarande år, emot en köpeskilling TreHundra EttTusen TvåHundra (301,200j Riksdaler Riks-mynt“ — __ — — — — — — — — — — — — — —

deraf i till förutvarande delegaren i bruket K. E. Carlsson och \ till nämndemannen och bruksidkaren Israel Larsson i Blex-bergstorp.

Vid arfskifte i Oktober 1862 efter Israel Larssons aflidna hustru Katrina Svensson, tilldelades sistberörda hälft i Stadra bruk deras barn, hvilka sedermera den 1 Juni 1863 försålde snmma hälft till brukspatronen Karl Julias Carlsson mot en köpeskilling af 204,000 rdr rmt.

*) Såsom kraftigast medverkande till denna uppgörelse namnes enkefru Billvalls ombud, brukspatronen och riddaren G. Wahlund i Kristinehamn, och som mindre vanligt kan äfven nämnas, alt hr Wahlund af sin motpart, enkefru Hedblad, erhöll ett par dyrbara silfverljusstakar såsom erkänsla för sitt bemödande alt bilägga tvisten emellan de båda svägerskorna.Efter a.. E. Carlssons den 28 Maj 1863 timade död öfvergick hans hälft i bruket till barnen, förenämnde Karl Julius Carlsson, sonen Edvard Carlsson, dottern Matilda, gift med brukspatronen Erik Johan Jansson på Hennikhammaren och Sofia, gitt med brukspatronen Joh. Em. Jansson på Saxån, hvilka således nu ega Stadra bruk, K. J. Carlsson delar, samt hvar-dera af de öfriga syskonen £:del.

Med anledning af rådande dåliga konjunkturer för smi-destillverkningen, och till någon del äfven i följd af den

utsträckta frihet, som blifvit bergshandteringen i allmänhet med-gifven genom kongl. förordningen af den 20 September 1859, upphörde smidet vid Finnå bruk under loppet af det påföljande året. Det har sedermera icke blifvit upptaget och torde näppeligen numera komma att återtagas med den förändrade riktning och utveckling jernindustrien erhållit under de sednare åren. Under tvänne århundraden ljödo dock hammarslagen vid Finnån, och de hafva under denna tid i sin mån bidragit till en fortgående kultur och utvidgning af brukets egendomar. Hvad framtiden härutinnan kan bära i sitt sköte är ovisst; man må dock hoppas att jernhandteringen fortfarande skall blomstra i dessa trakter, af naturen likasom danade till bergslag, om ock ett efter tidsförhållandena förändradt system dervid kommer att användas, ländande till egarnes fördel och hela landets båtnad. — Smidestillverkningen uppgick under de sista åren till följande belopp: år 1853 till 882 skepp. 13 lisp. 15 skålp.;

1855 till 715 skepp. 7 lisp. 5 skålp.; 1856 till 871 skepp. 4 lisp. 15 skålp., och 1857 till 645 skepp. 10 lisp. För smidesåret 1858 uppgifves tillverkningen till 460 skepp. 14 lisp. 15 skålp. s. k. tyskjern, hvartill åtgått 460 skepp. 19 lisp. 5 skålp. tackjern och 921 läster 5 tunnor kol; för 1859 till 581 skepp. 7 lisp. 15 skålp. stangjern med åtgång af 533 skepp. 5 lisp.15 skalp, tackjern och 377-|- storstigar kol, saml för sisla smi-desåret 1860 till 277 skepp. 13 lisp. 5 skålp. stangjern af 246 skepp. 22 lisp. tackjern och 237-1- storstigar kol.

Efter sroidets nedläggande var det ganska naturligt att bruksegarne i stället skulle utsträcka sin tackjernstillverkning vid Greksåsar, och de hade dertill så mycket större skäl, som de nästan samtidigt blefvo i det närmaste ensamma egare af masugnen derstädes. Redan 1838 hade fråga blifvit väckt derom, att Greksåsars byamän skulle flytta blåsningen från sin gamla hytta till Westgöthytlan, men detta förslag strandade då mot åtskilliga svårigheter, synnerligast från meddelegares sida. Det upptogs likväl ånyo tjugo år sednare af åtskilliga hemmans-egare i Greksåsar, hvilka, såsom egare till 7^ af de 19-|- delar, hvaruti Greksåsars hytta lblifvit indelad — sedan stadgehem-manet år 1830 ingått för \ de — hos Kommerskollegium in-gåfvo ansökning att med sin blåsning få inflytta till Westgöt-hyttan. öfver denna ansökning hördes så väl Greksåsars som Westgöthyttehytlelag vid sammanträden den 27 Maj 1859, äfven-som bergmästareembetets utlåtande deröfver infordrades; hvarjemte Stadra bruksegare, såsom innehafvare af 9^- delar i Greksåsars hytta, uti afgifne påminnelser fortsatte sitt vid hytlestämman gjorda bestridande af den sökta flyttningen. Uti sitt häröfver den 9 November samma år meddelade utslag förklarade Kollegium, att som det blifvit upplyst att Greksåsars år 1793 efter dåvarande bruk uppförda hytta vore i förfallet skick och egde så obetydlig vattentillgång att endast kortare blåsningar derstädes kunde verkställas, hvilka icke på något vis kunde motsvara det vidsträckta hyttelagets ganska stora skogstillgångar, isynnerhet som dygnstillverkningen under sista blåsningen icke uppgått till mera än 28 skepp., då deremot vid den nyligen om-bygda, i godt skick varande Westgöthyttan vattentillgången vore ganska god och tillverkningen uppgått till 39 skepp, i dygnet; och sökanderne derjemte förklarat sig vilja till Stadraunik segare ulan betalning afstå sina andelar i Greksäsars hytta samt förutvarande delegare i Westgöthytte masugn medgifvit deras ditflyttning, så pröfvade Kollegium skäligt bifalla den gjorda ansökningen. I följd häraf förklarades det följande hem-mansdelar af Greksåsars byalag, nemligen 1 mantal N:o 1, \ mantal N:o 2, 1 mantal N:o 4 och 1 mantal N:o 5 dädanef-ter skulle tillhöra Westgöthytte hytlelag och deraf utgöra i, enligt med Westgöthytteintressenterne träffad öfverenskom-melse, genom hvilken öfverenskommelse de jemväl förbundit sig, att för samma tredjedel erlägga 7,500 rdr rmt.

Under tiden hade den 20 September samma år den k. förordning utfärdats, hvarigenom det gamla tvånget för bergs-mansjorden att vara indelad i hytta upphäfdes. Till följd af bestämmelser i samma förordning, hölls af ortens bergmästare sammanträde med Greksåsars hyttelag den 11 September 1860 om antagande af bolagsordning m. m. Efter den ofvanberörda inflyttningen af en del intressenter till Westgöthyttan, utgjorde Greksåsars hyttelag då endast af

Stadra bruksegare med .... 16-| delar,

och af 2: ne bergsmän i Greksåsar med 2-f „

eller tillsammans 19^- hyttedelar, mellan hvilka delegare afslöts den förening, att hyttelaget derefter skulle fördelas i 20 delar, deraf Stadra bruk skulle öf-vertaga 18, och de båda bergsmännen hvar sin del.

Dessa senare delegare hafva sedan dess icke annat än undantagsvis deltagit i de blåsningar derstädes, som af bruket blifvit anställda. Hyttan har ock på de sednare åren undergått ivänne grundliga reparationer, som medfört ganska betydliga kostnader.

Enligt tillgängliga uppgifter har tackjernstillverkningen vid masugnen utgjort:År. Skeppund. Lisp. Skålp. Skeppund. Lisp. Skålp. 1856 2371 — — deraf Stadra bruks 1670 6 10 1857 3063 3 — r> 7) 2526 — — 1858 2013 12 10 r> 1613 25 10 1859 2798 17 15 7) 2250 14 5 1860 4407 14 15 y) 7) 3621 8 5 1861 3384 — 5 2926 7 5 1862 4010 19 10 v 3481 — — Centner. Skålp. Centner. Skålp. 1863 16532 70 9392 85 1864 16041 20 r> 13442 15 1865 19522 — n 16001 — 1866 30915 50 v » 28573 — 1867 20540 — » y> 20000 — 1868 19025 — v v 19025 — 1869 24752 56 5? 24752 56 1870 25744 55 V) 24444 55 1871 22542 36 v n 21162 36

Vid år 1869 verkställd hypoteksvärdering af brukets samtliga egendomar, för erhållande af lånerält i Örebro läns särskilda hypoteksforening, beräknades, efter då tillgängliga kartor och beskrifningar, följande areal af inegor och skogsmark tillhöra hvarje särskild egendom:' fa a ST Tomter och Träd- gård. Åker. Äng och slotter. Skogs- mark. Summa areal. Ihjpoleks- värde. R- *1 * a 3 1 R - a a i § a t R 3 1 R 3 jn 1 Rdr Rmt. Grcksstadra v4 i 20 26 91 453 14 572 2 17612 3' Finnan N:o 1 och 2 . . . 17.2 16 12 14 33 13 1660 10 1706 21 42763 61 Greksskog */4 24 20 15 100 24 582 703 31 18741 71 Grekshöjden 74 11 5 24 4 511 16 540 31 12769 4(Skärhyttan 2 4 98 30 177 9 2600 288o 7 80226 01 Greksåsar 1V.-o 3 ... . 74 12 5 21 13 4 214 16 233 21 6253 81 Greksnäs i JemboSs . V4 8 13112 27 25 205 246 13 8027121 Löfnäs i Grythyttan . . . V8 8 12|25 39 9 1643 10 1695 20 42207181 Tillsammans| 413/a4 8| 3 194|21 506|24 7870j 2 8579| 18 228602|2

Anm. Alla bråkdelar af kappland äro uteslutna.

. \

Öfver brukets samtliga inegor upprättades åren U86I och 61 nya kartor af kommissionslandtmätaren E. E. Öman hvilka följdes vid värderingen. Öfver skogsmarken deremo finnas i allmänhet icke annat än gamla och ofullständiga karto att tillgå. Sålunda finnes öfver Skärhyttan ingen annan kart än ett kopieutdrag af en öfver hela Nora socken åren 170' och 1705 af Johan Bergius sammandragen karta. Öfver hemmanen Greksskog, Grekshöjden och Löfnäs “författades" af E Welterstedt år 1760 särskilda kartor, men dessa äro föga upplysande. Detsamma är äfven förhållandet med den af J. Brandberg år 1775 upprättade kartan öfver Greksnäs-hemmanet. Öfver Finnå- och Greksstadra-hemmanen, som tillhopa utgön Finnå gamla rekognitionsskog, finnes dock fullständig karta mei beskrifning af år 1812 (se sidan 35), och om arealen till Greksåsars- eller Kopparhyttegendomen lemna Greksåsars bys laga-skifteshandlingar tillförlitliga upplysningar.

Sedermera har rikets ekonomiska kartverk utgifvit sii nya, i många afseenden förtjenstfulla karta öfver Nora härai med arealbeskrifning, upprättad åren 1865—67. Deraf vi)

synas som skulle arealen till åtskilliga af brukets egendomar vara vida större än hvad här ofvan tinnes upptaget. Sålunda skulle \ mtl Greksstadra och \fa mtl Finnån tillsammans inne-

hålla

tomter och trädgårdar 11 qvadratref, i stället för 12,*)

åker................ 166 „ „ 215,

äng och slotter . . 649 „ „ 697,

skogsmark . . . 12176 „ „ 11837,

eller tillsammans 13002 qvadratref emot 12761,

utgörande skillnaden således 241 qvadratref. Härjemte beräknas “vägar* upptaga 89 samt “sjöar och andra vattendrag* 6,444 qvadratref. Vidare erinras, att i förestående egosumma är jemväl inräknad den s. k. Hammartrakten, innehållande 726 qvadratref skogsmark.

Beträffande kartverkets uppgift att det till Jernböås socken hörande fa hemmanet Finnån N:o 2 skulle bestå af

torplägenheterna Hammarhult, Norra och Södra Ötorpen, Ryttare-backen samt Blanka grufva, så framgår af hvad som förut meddelats å sidan 40 om skattläggningen af samma hemman, att denna uppgift icke är alldeles riktig. Visserligen är det sannt att de tre förstnämnda torpen räknats till Jernböås socken, men egentligen skulle ifrågavarande hemman endast bestå af de s. k. skogsanslagen till samma torp och till Klacka grufva. Uppgiften om Blanka grufva är antingen ett groft tryckfel eller ett stort misstag.

Kartverkets uppgift att några bestämda rågångar emellan Skärhyttan, Grekshöjden och Greksskog hvarken finnas på marken eller å karta upptagna' är ej heller öfverensstämmande med verkliga förhållandet. De vid brukskontoret tillgängliga kartorna äro i detta afseende tillräckligt upplysande, ehuru det kan

*) Bräkdelarne äro vid förvandlingen till nya ytinåltei uteslutna.

itmedgifvas alt dessa skillnaders uppsökande på marken numera kan falla sig besvärligt. Emellertid finnas arealerne sammanräknade lor samteliga nyssnämnda hemman sålunda:

lomter och trädgårdar 24 qv.ref, vid hypoteksvärderingeu deremot till 29

åker ...... 599 „ „ „ 697

äng.............. 2447 „ „ 1692

skogsmark . . . . 25712 „ „ „ „ 20684

eller tillsammans 28782 qv.ref emot 23102.

Skillnaden utgör således icke mindre än 5,680 qv.ref eller öfver 1,014 tunnland, hvartill kommer för vägar 83 qv.ref, för kala berg 8 samt för sjöar och vattendrag 3,255 qvadratref, så att sammanlagda egovidden utgör 32,128 qvadratref. Utan att på något vis vilja ifrågasätta dessa arealuppgiflers tillförlitlighet, torde dock böra anmärkas, att sedan den karta öfver Skärhyttan, hvilken begagnats till materiel för karteverkets stomkarta och derpå grundade beskrifning, enligt karteverkets egen uppgift, vid konnektering med angränsande Grythytfe socken befunnits oriktig och ny uppmätning af en del af Skärhytte egor till följd deraf verkställts år 1868, hvarigenom det verkliga a-realförhållandet för Skärhyttau befunnits vara såsom här ofvan linnes angifvet, så finner man, att härvid uppstått en tillökning i areal af jemnt 2000 qv.ref skogsmark och 1000 qv.ref vatten eller tillsammans 3000 qv.ref. Om än dessa siffror äro fullkomligt riktiga, förefaller dock denna på tusentalet så märkvärdigt jemna tillökning vara nästan allt för mycket summarisk, för att helt och hållet lemnas utan uppmärksamhet.

Hvad slutligen beträffar arealen till hemmanet Greksnäs i Jernboås socken, det enda återstående af brukets hemman för hvilket en likartad jemtorelse kan anställas, så visar sig dervid äfven en tillökning. Ekonomiska karleverket uppgifver nemligen arealen sålunda:

trädgård och tomter 3 qv.ref i stället för 1 åker . . . . . 63 75 äng . . . . . 204 156 skogsmark . . . 1268 r> » 1148

eller tillhopa 1538 qv.ref

emot 1380.utgörande cn tillökning af 158 qv.ref, Härjemte upptages vä-garne innehålla 1 samt sjöar och vattendrag 1,892 qv.ref. — Sammanlagda tillökningen endast på de anförda egendomarne utgör 6,079 qvadratref eller öfver 1,085 tunnland duglig mark, utom hvad som skulle kunna antagas för Löfnäsegendomeu. Brukets hela areal skulle emellertid uppgå till minst 9,665 tunnland duglig mark, utom vägar, kala berg och vattendrag.

På tal om ekonomiska karteverkets arealuppgifter torde äfven böra påvisas dess egendomliga uppfattning angående förhållandet med den äng, som finnes på de särskilda egendomarne. Den uppgifves nemligen vara skoglös till hemmanen Greksnäs och Finnan N:o 2, men deremot slwgbeväxt till samtliga de öfriga hemmanen. Det verkliga förhållandet utvisar dock öf-verallt en behaglig blandning af båda slagen äng; men det sätt hvarpå dessa underafdeluingar af äng uti arealbeskrifningen öf-ver Nora härad för öfrigt blifvit använd, berättigar till det omdöme att en dylik sönderdelning varit temligen öfverflödig, att icke säga onödig.

För att återkomma till den omnämnda hypoteksvärderin-gen må jemväl erinras, att den vid sådana tillfällen

föreskrifua tariffen utesluter all värdering af åbyggnader och att icke heller oduglig mark får beräknas. De värden som i öfrigt skola användas, utgöra för bästa hustomter och t r ä d g å r d a r högst 300 rdr, för sämre eller stenbundna dito 100 rdr, för bästa å k e r-j o r d 220 rdr, för bördigare dito på lerbotten 200, på fastare sandbotten 150, på lösare dito 100 samt för sämre sog- eller jäsjord 50 rdr tunnlandet. Ä n g e n värderas efter olika godhet och beskaffenhet från 15 till högst 150 rdr och skogsmarken, utan afseende på vexande ståndskog, från 2 till högst 40 rdr pr tunnland. Från dessa värden afräknas likväl samt kapitaliseras efter 5 procent egendomens utskylder till staten och presterskåpet, men ej kommunalutskylder eller väghållning och dylikt.Utan nämnvärda undantag äro bruksegendomens samtliga åbyggnader brandförsäkrade, deraf sjelfva manbyggnaden vid Stadra i allmänna brand försäkringsverket för byggnader å landet till 4,200 rdr banko, samt öfriga åbyggnader, inberäknadt Greksåsars masugn och den ännu qvarstående hammarsmedjan vid Finnån, i Örebro läns brandstodsbolag för tillsammans 73,830 rdr rmt.

Om egendomarnes kamerala eller skatte förhållanden

lemnas uppgifter i följande tabell:

Taxerings- Bevillning Krono HT värde år 1872. deraf. tionde. O 03 Rmt. Rmt. Rmt Rmt. jö Greksstadra J/4 18000 5 40 9 12 2 — V24 Finnån N:o 1 i% 40000 12 111 42 9 2 Vi s „ N:o 2 Vl2 3200 — 96 3 4 — — Vi 07 Greksskog V» 18700 5 61 14 3 2 5 VlG Grekshöjden V4 12800 3 84 11 29 1 34 Vl2 Skiirhyttan 2 80200 24 6 73 4 8 26 Vs Greksåsar N:o 3 . . . . V4 6300 1 89 9 13 - 77 *) Greksnäs V4 6300 1 89 8 60 1 74 Vie Löfnäs Vs 40000 12 6 83 2 72 Vi 2 Ötorpet å Finnå egor . . 20 Greksåsars masugn (hela) . 20000 10 Finnå jernbruk . . . . 6000 3 Finnå mjölqvarn med 1 par stenar 1200 — 60

Sumina| 4*»/m| 252700] 81j25| 246,50| 28,10j

Sammanlagda rote mantalet utgör lfffib oberäknadt Greksåsarsegendomen, som antagligen blir Æ rote- *)

*) GreksSsar N:o 3 om ett mantal, hvilket förut varit po sihemman, och i följd deraf icke roteradt, har blifvit föreslaget till samma rolctal, som hvardera af de öfriga Greksåsars-hemmanen eller 2!%e. rote, men denna rolering har iinnu icke erhållit behörig faststiillelse.Angående Hedbladska familjens slägtförhållanden kan följande upplysningar meddelas:

Brukspatronen Johan Hedblad var född år 1741 i Gryt— hyttan; bruksförvaltare eller, som det ock kallades, kamrerare vid Karlsdal innan han med sin hustru ärfde hälften i Stadra; ditflyttade omkring år 1788; dog derstädes den 3 Maj 1806. Gift med Anna Katarina Holmgren, född på Rockesholm den 14 September 1766; död den 19 Juni 1837. Dotter af brukspatronen Olof Holmgren och Ulrika Eleonora Luthman. — Deras barn voro:

1) Olof Ulrik, född den 19 December 1784 på Karlsdal; dog redan 1794.

2) Johanna Kristina Eleonora Hedblad, född den 2 Mars 1787 på Karlsdal; dog för några år sedan, enka efter en inspektor Bilhall.

3) Anna Gustafva född den 20 Juni 1789 på Stadra. “Död samma dag efter undfånget dop. “

4) Johan Fabian Hedblad född den 21 Oktober 1790 på Stadra; dog derstädes den 23 Augusti 1*54. Gift den 20 Juli 1829 med Anna Maria Hafström, född den 8 November 1804; dotter af hofkamreraren J. Ilafström och B. Katarina Jakobsson.

5) Olof Ulrik Hedblad född den 26 December 1795; filosofie magister; juris utriusque doktor; kanslist i Kommers-kollegium. Död, ogift, i Stockholm den 5 November 1852. Dessa äro de enda uppgifter som erhållits om doktor Hedblad. Angående lmfrättsrådet Johan Fabian Hedblad har tillfälle be-redts att meddela följande af honom på både svenska och franska språken författade

“Tjenste Förteckning:

1799 den 10 October, vid nio års ålder l>lef jag inskrifven såsom Student vid Kongl. Academien i Upsala.1804 den 23 Maij, af Tlieologiska Faciliteten examinerad i Salignc- Lärc ach Kyrkohistorien.

1807 den 4 December undergeck jag Examen Juridicum vid förenämnde Aca demie och erhöll deröfver hedrande Betyg.

—, December 22, antagen Ull Auscultant i Kongl. Maj:ts och Rikets Svea

HofRält.

1809, den 4 Julii, Cancellist i Riksens Ständers allmänna Besvärs och Oe-conomiæ Utskott, hvarest jag jemväl under 1809 och 1810 Arens Lagtima Riksdag biträdde vid Protocollens förande.

—, den 13 Julii, Extra Ordinarie Cancellist i Justitiæ Fördelningen af Kongl. Maj:ts Cancelli.

—, den 29 September, Extra Ordinarie Notarie i Höglon. Kongl. Svea

HofRätt.

1810, ' den 9 Augusti, constituerad att vara Cancellist hos Riksens Ständers Statsutskott, hvarest jag förrättat tjenst säsom Protocoilist under 1810 Ars Urtima Riksdag, under det att jag tillika var tjenslgörande säsom Extra Ord. Cancellist i Hedervärda BondeStändets Cancelli.

1811 den 19 April antagen till Notarie hos samtelige Extra Roterings Com-missionerna i Örebro Län, var jag i sådan egenskap tjenslgörande tills Roleringslör-rättniugarne inom Länet fulländades, samt erhöll under tiden

—, den 14 Junii förordnande att förestå Kämners Præsidie’fjensten i Örebro Stad.

—, den 28 November utfärdades Kongl. Svea HofRätts Constituiorial för mig, att Förrätta ett urtima Ting med Grythytte och Helleforss Bergslagers Härad.

1812, efter att ytterligare hafva varit förordnad till Urtima Tings förrättande erhöll jag sedermera

— den 13 Februari högbeinälle Kongl. HofRätts Constituiorial, att förrätta det till den 24 i samma månad utsatte Lagtima Ting med Lindes och Ramsbergs Bergslagers Härad.

- 1812 den 25 April, antogs jag, att i Riksens Ständers Stats-Utskott vara Cancellist och med förande af Utskottets Protokoll till handagå.

—, den 7 December, antagen till Auscultant hos Kongl. CommerceCollegium, befordrades jag genast till vice Notarie i sistnämnde Werk, hvarest jag icke allenast till den 10:de Maij 1813 bestridde en Notarie beställning, utan äfven vid handläggningen af åtskillige till Kongl. Collegii befattning i Nåder remitterade särskilta Oeco-nomiska ärender var tjenslgörande.

1813 i Maij månad, uppförd i andra rummet å underdånigt Förslag Jill å-terbcsättandet af den då lediga LandsSecreterare-beställning i Stockholms Län.

—, den 29 Junii, utfärdades för mig Fullmagt, att vara Läns Notarie i Örebro Län, med försäkran, enligt Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse till Dess Befallnings-hafvandc, om befordringsrätt till Lands Secrelerare och andra beställningar efter min skicklighet och förtjenst; hvarelter

—, den 30 November sistberörde år, 1813, för mig utfärdades Kongl. Maj:ls Nådiga Fullmagt på Häradshöfdinge namn, heder och värdighet med tour och befor-tdringsrätt.

Sedermera har jag oafbrutet lagt hand vid en mängd både Lagtima och Urtima Tings förrättningar, Förestått (ofta pä längre tid) Domsagor, Lands Secrelerare göromål samt andra dylika Domare- och Embetsmannavärf, och, bland annat, under Herr Landshöfdingens i Örebro Län vistelse vid sednaste Riksnöte blifvit1823 rten 23 May af Kongl. Maj:t i Nåder förordnad, alt frän Junii månads början Ull medlet af på följde October månad förestå Lands Secreteraretjenslen i Länet.

—, den 18 November sistberörde år emotlog jag, enligt vederbörligt Förordnande förvaltningen af Domare Embetet i Östra Nerikes Domsaga, som jag sedermera beständigt och oafbrutet förestått både under Häradshöfdingarne Nordells och Arvedsons tjenstetid och under de efter desse tvänne Häradsböfdingars dödsfall

inträffade vacancer, till och med den 12 nästl. October. De för mig i detta afseende af Kongl. HofRätten utfärdade sista Domare Förordnanden äro daterade den 10:de November 1823, den 30:de Januarii, den 4 October och den 15 November 1824, samt den G September sistl. år; hvarefter mig blifvit anförtrodt, att tjenstgöra såsom adjungerad Ledamot i Kongl. HofRätten under Assessorstjenstledigheten efter Herr Landshöfdingen m. m. Grelve C. Sparre.

Örebro den 26 Marlii 1826.

J. F. HEDBLAD.11

Härtill kan tillä,afras, att den 11 Maj 1826 utfärdades Kongl. Maj:fs fullmakt för länsnotarien vid Örebro läns lands-kansli, häradshöfdingen J. F. Hedblad att vara assessor i Svea Hofrätt, i hvilken tjenst han aflade sin embetsed den 5 der-påföljande Juni; den 16 Maj 1827 blef han invald till principal af Stockholms stads sparbank; den 10 Februari 1837 utnämnd till hofrättsråd och den 14 Oktober 1844 till Riddare af Kongl. Nordstjerneorden.

Då under beskrifningens fortgång, man kunnat nästan för hvarje särskildt hemman uppgifva den tid, då detsamma första gången blifvit upptaget frän ödemark, finnes naturligtvis icke heller några fornlemningar eller andra minnesmärken af en förgången kultur att här omnämna, såvida man icke dit vill räkna några ödelagda jernmalmsgrufvor, eller de gamla masugnarne vid Löfnäs, Skärhyttan och Greksskog, och till hvilka man snart äfven kan räkna Finnå hammarsmedja. Ett minne från hän-svunna tider finnes dock, visserligen icke så märkvärdigt i och för sig sjelft, men dock värdt att ihågkommas för det. stora och berömda namn, som dermed är förenadi. Vid början af detta århundrade, då brukspatronen Johan Hedblad var egare och dis-ponenl; af bruket, hade han såsom lärare lor sina harn erhållit en ung och obemedlad student, som, under den tid han vistades å Stadra, på en hög kulle straxt söder om gården med egna händer och med mycket arbete urholkat en grotta i stenbacken, samt der anordnat heqväma sittplatser. Man har från denna grotta en särdeles vacker utsigt öfver Stadra gård och sjön Grecken. Föga kunde man den tiden ana, att den obemärkte studenten en dag skulle blifva svenska kyrkans högste styresman, efter att derförinnan hafva vunnit ett stort och ryktbart namn både såsom lärare och skald. Det var han som icke utan skäl kallades “davidsharpan i norden*, och om hvilken en annan ryktbar personlighet en gång fällde det omdöme, att “han var en skald som få och talare som ingen*. Denne student var nemligen ingen annan än — Johan Olof Wallin, och man kallar den omtalta platsen ännu i dag “Wallins grotta*, samt vårdar densamma fortfarande såsom ett kärt minne af en bland tidehvarfvets största personligheter. — Sagan har velat utsmycka Wallins vistelse som lärare vid Stadra med ett romantiskt kärleksförhållande till dottern i huset, men detta torde vara så mycket mera ogrundadt, som hon då blott var ett barn.*] Hade det legat någon sanning i denna saga, så skulle Walliu måhända om sig och den tid han tillbringade vid Stadra kunnat tillämpa samma vers som en bokhållare derstädes många år senare i ett vemodsfullt ögonblick kände sig uppfordrad att skrifva på undersidan af sitt pulpetlock, hvarest den ännu återfinnes:

Hvad har jag funnit?

Ej var det — frid.

Hvad har jag vunnit?

Ej var det — tid!

I närheten af Wallins grotta finnes en större stenmur,

*) I en gammal kyrkobok finner man “studenten hr Wallin“ antecknai tur naltvardsgSng i Nora kyrka den s/s 1800.hvars ändamål icke kan nöjaktigt förklaras. Man torde dock kunna våga det antagande, att den varit afsedd till någon större byggnad, måhända för sjelfva mangården, hvilken nn i stället linnes bygd på en af mossar omgifven kulle vid stranden af sjön Grecken. — Oaktadt sitt jemförelsevis ogynnsamma läge har sjelfva gårdsplatsen likväl genom dyrbara anläggningar och planteringar af så väl föregående som nuvarande egare blifvit mycket förskönad, och man finner derstädes åtskilliga mer eller mindre sällsynta träd- och buskpartier. Särskildt förtjenar omnämnas en å gården vexande ek, som, planterad för omkring femtio är sedan, numera uppnått en storlek och visar en vextlighet af sådan frodighet, att motstycke dertill svårligen kan uppvisas inom

länets norra bergslager. Lärkträden hafva äfven uppnått en jemförelsevis ovanlig storlek, hvilket allt vittnar om de goda resultat som i dylikt hänseende med god vilja och ihärdighet kan åstadkommas, äfven under föga gynnsamma naturförhållanden.

Så vidt af handlingarne vid brukskontoret samt af Nora församlingars äldre kyrkoböcker kunnat utrönas, hafva följande personer under längre eller kortare tider varit förvaltare vid Stadra och Finnå bruk:

Petter Fröberg, synes hafva arrenderat bruket från början af 1700:talet till omkring 1720.

Aron Borg var förvaltare åtminstone från 1743 till 1760.

Kristofer Wasserman, kom till Stadra 1766 och flyttade 1775 till Nora stad.

Olof Forsselias Svensson. Flyttade från Rockesholm till Stadra 1775, der han ännu fanns qvar 1780.

Samuel Bergstrand. Inspektor vid Stadra från 1786 till 1789. 10— li -

/o/„<*,* liedblad, delegare i brnker, synes liaiva sjetr omuesörjt förvaltningen från sistnämnde år till inemot sin död.

Lars Petter Carlqvist var förvaltare från 1805 till 1808.

Anders Henrik Forssenius född 1780 i Westergötland; kom till Stndra 1809 från Kroppa församling; egde £ i bruket från 1823 (ill 1835. Död den 16 Juli 1836 i Stockholm, dit han afrest för att undergå en svårare operation.

Arvid Roman, förvaltare 1823—24.

Gustaf Jansson 1824—26.

Fredrik Paul Forsberg 1826—32.

Karl Gustaf Rjstedt 1832-—36.

Johan, Gustaf Thunberg 1836—37.

Johan Gustaf Örtenholm 1837—39.

Bengt Antonsson 1839—44.

Bernhard Jemelian Berndtson 1844—47.

Karl Adolf Fredrik Fock 1847—48.

Johan Herman Jakobsson 1848—52.

Karl Fredrik Holmqvist 1852—54.

Konstantin Tideström 1854—56.

J. R. Kock 1856—57, hvarefter brukets förvaltning omhänderhafts af nuvarande delegaren Karl Julius Carlsson.

:Aå'A«(»et' of;/» tillag g:

Sid. 58, 4 rad. uppifrån, står: Elisabet,

läs: Eleonora.

„ „ 13 rad. nedifrån, står: andel,

läs: fjerdedel.

„ 69. Johanna Kristina Eleonora Billvall, född Hedblad, afled d-u 23 September 1863, efter att hafva varit sängliggande i 14 år i följd ar ett slaganfall. Gift år 1812 med inspektor Billvall, och bosatte en tid vid Björkskogsnäs i Grythyttan. Mannen dog år 1826, vid 42 års ålder, i Sunne församling.